

Osmanlı Bilimi Araştırmaları Studies in Ottoman Science

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Türkiye’de Modern Entomoloji Biliminin Kurucusu: Mehmed Süreyya Özek (1885-1969)

Founder of Modern Entomological Science in Turkey: Mehmed Süreyya Özek (1885-1969)

Nurullah Kırkpınar¹

¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İzmir, Türkiye

Öz

Mehmed Süreyya Özek, kendisini doğa bilimleri ve tarım çalışmalarına adanmış çok yönlü bir bilim insanıdır. Çeşitli araştırma gezileri onu Orta Avrupa’ya kadar götürmüştür. Paris’teki Tarım Enstitüsünde özellikle “Coccidae” üzerine Viyana ve Berlin’deki Doğa Tarihi müzelerinde çalışmıştır. Daha sonraki yaşamı, Halkalı Ziraat Mektebi ve sonrasında Orman Mektebinde entomoloji profesörü olarak gerçekleştirdiği çalışmalarla biçimlenmiştir. 1924 yılında Tarım Bakanlığı Müsteşarlığına atanmış, 1927 yılında Devlet Müşaviri olmuş ve 1950 yılında emekli olana kadar aynı bakanlıkta çalışmıştır. Özek, yaşamının üç farklı alanında önemli bir konuma ulaşmıştır: Akademik bir öğretim üyesi, araştırmacı ve devlet adamı olarak. Akademik alanda, ormancılık ve tarım entomolojisi konularında çeşitli dersler vermiş, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Nazik ve etkileyici tutumuyla öğrencilerinin sevgisini kazanmıştır. Araştırmacı olarak pratik entomolojinin farklı alanlarında görev almış, Türkiye’de modern entomoloji biliminin öncüsü olmuştur. Trakya çekirge faunası konusunda en iyi uzman olarak Türk tarımında iz bırakmıştır. Alman bilim insanı Boher’in çalışma arkadaşı olarak 1916 ve 1917 yıllarında Türkiye’de gerçekleştirilen ilk çekirge araştırmasının hazırlanmasında ve hayata geçirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Türk tarımına olan bağlılığı ve gerçekleştirdiği araştırmalarla yenilikler sunmuştur. Yalnızca Türk böcek dünyasına dair geniş bilgilerini aktarmakla kalmamış, aynı zamanda pek çok cevapsız sorunun yanıtını da vermiştir. Dünyanın önde gelen büyük entomologlarıyla dostluk bağı kurmuş ve bu yönde edindiği bilgi birikimini Türkiye’ye aktarmıştır. Türk ulusunu ve vatanını içtenlikle seven Özek, yeni Türkiye’nin ilerlemesinde en başından itibaren önemli figür ve öncü bir görev üstlenmiştir. Bu araştırma, Türkiye’de entomoloji biliminin kurucusu kabul edilen Özek’in yaşamı, eserleri ve Türk tarımına sağladığı katkıları ele alan ilk denemedir. Makale, Özek’in hayatını detaylı bir şekilde inceleyerek Türk tarımına yaptığı katkıları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Abstract

Mehmed Süreyya Özek is a versatile scientist devoted to the study of natural sciences and agriculture. His various research trips took him as far as Central Europe. He worked at the Agricultural Institute in Paris, especially on ‘Coccidae’ at the Natural History Museums in Vienna and Berlin. His later life was shaped by his work as a professor of entomology at Halkalı Agricultural School and Forestry School. In 1924, he became Undersecretary of the Ministry of Agriculture, in 1927 State Counsellor and worked in the same ministry until his retirement in 1950. Özek reached an important position in three different areas of his life: In the academic field, he gave various lectures on forestry and agricultural entomology and trained many students. He won the affection of his students with his kind and impressive behaviour. He worked in different fields of practical entomology and was a pioneer of modern entomological science in Turkey. He left his mark on Turkish agriculture as the best expert on the locust fauna of Thrace. As a colleague of the German scientist Boher, he played an important role in the preparation of the first locust survey in Turkey in 1916 and 1917. He not only passed on his extensive knowledge of the Turkish insect world, but also answered many unanswered questions. He established friendship with the world's leading entomologists and transferred his knowledge to Turkey. Süreyya Özek has been an important figure and a pioneer in the progress of the new Turkey from the very beginning. This research is the first attempt to discuss the life, works and

“ Atıf | Citation: Kırkpınar, Nurullah. "Founder of Modern Entomological Science in Turkey: Mehmed Süreyya Özek (1885-1969)". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları–Studies in Ottoman Science* 26, 2 (2025): 298–332. <https://doi.org/10.26650/oba.1647266>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Kırkpınar, N.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Nurullah Kırkpınar nurullahkirkpinarr@hotmail.com

contributions to Turkish agriculture of Özek, who is considered the founder of entomology in Turkey. The article aims to reveal Özek’s contributions to Turkish agriculture by analysing his life in detail.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı • Cumhuriyet • Türkiye • Bilim Tarihi • Tarımsal Entomoloji • Biyolojik Mücadele • Bitki Koruma • Süreyya Özek

Keywords

Ottoman • Republic • Turkey, History of Science • Agricultural Entomology • Biological Control • Plant Protection • Süreyya Özek

Extended Summary

Entomology is the study of insects. This field provides methods to recognise and control pests that threaten agricultural production, sustainability and crop yields. Turkey, an agriculture-based society in the early twentieth century, faced serious challenges due to insect infestations that destroyed crops and jeopardised food security. Pioneering entomologists, who observed this situation on the ground, endeavoured to use scientific knowledge in practice to alleviate the effects of infestations on the population and solve problems, thus contributing to the economic and social development of the country. In this context, the decision to specialise in the field of ‘entomology’, which emerged in Turkey in the early 20th century, reflects an intellectual effort to show that this field has a significant potential for the development of the country’s agriculture. In this context, Mehmed Süreyya Özek’s formal education in entomology reinforced his expertise in this field and made him an important figure in the development of entomology in Turkey. His education abroad taught him the latest developments and methodologies in the field, which he then adapted to the unique ecological conditions of Turkey and brought them to the country.

In the efforts to protect plant health initiated since the first years of the Republic, in addition to the economic and technical possibilities of the country, the experience and technologies of other countries have been utilised. For this purpose, attention was paid to sending experts in their fields to international congresses and meetings. Participation in international meetings has provided a great advantage for the development of agriculture in Turkey. These meetings paved the way for bringing the latest technologies and utilisation from around the world to Turkey. Süreyya Özek stood out as a remarkable figure in this context. He took part in important organizations in the field of phytosanitary at national and international level, both as a statesman and as a researcher and academic. By representing Turkey on international platforms, Özek brought his knowledge and experience to provide added value to Turkish agriculture. Moreover, he took important roles, formed scientific committees and strengthened international friendships. Thanks to his efforts, the knowledge and experience provided by foreigners to Turkey has become a valuable resource for the next generation of scientists. He has also actively participated in international conferences and organisations, representing Turkey’s interests and ensuring that the voice of global phytosanitary policies is heard on behalf of his country. This involvement has enabled Turkey’s development in the international scientific community, as well as the publication of research and access to best practices. The fact that Süreyya Özek’s work is still felt in today’s Turkey and the modern plant protection system we have today shows that we owe a significant debt to his work.

Süreyya Özek was one of the leading figures in entomology in modern Turkey, leaving a lasting impact on both his academic work and the practical application of entomological research. He made significant contributions to Turkish agriculture through his teaching, groundbreaking research in entomology and statesmanship. In this process, he shaped not only science but also agricultural modernization and education policies. Özek’s legacy extends beyond his academic achievements. The scientific tradition he established has been not only a source of knowledge but also a great source of inspiration for his students. He was not only a scientist and ‘teacher of teachers’, but also shaped his students’ vision of entomology and Turkish agriculture, and reinforced their passion for the field. By encouraging critical thinking and practical problem solving skills, he provided students with the in-depth knowledge and equipment needed to deal with entomological problems. This holistic approach has taken the education and training process not only to a theoretical but also to a practical level and has inspired the successful careers of many of his students. Many of these students have gone on to occupy important positions in Turkish agriculture and academia.

Süreyya Özek played an important role in the efforts of Turkish governments to participate in joint work between countries through various international organisations and in entomological control efforts against agricultural disas-

ters, both during and after his tenure as Undersecretary of the Ministry of Agriculture. Thanks to Turkey’s dedication in the struggle at home and abroad, it was observed that locust infestations were not effective domestically from 1935 to 1938. However, between 1935 and 1938, there were small-scale locust infestations, although they did not have a significant impact in terms of damage. While the governments took the necessary measures at home against these infestations, experts were brought from abroad and the steps to be taken in the future were determined in line with the examination reports prepared by these experts. In addition, by participating in conferences abroad, the road map to be followed in joint efforts for the control of pests and diseases at the international level was determined and the methods and methods developed in the struggle were closely followed.

Süreyya Özek’s lifelong accumulation of knowledge and the institutional structures he laid the foundations for have created a solid infrastructure for future research. By building bridges between academic research and practical applications, he made entomology recognised as a science and contributed greatly to the developments in this field. Özek’s legacy has been kept alive by the Turkish agriculturalists who have taken over from him, and these researchers have continued to inspire scientists across the country, encouraging innovative research and providing solutions to contemporary agricultural problems. Recent research, especially on environmentally friendly strategies against pests, has built on the foundations of Özek’s earlier work.

Giriş

Entomoloji, böcekleri inceleyen bir bilim dalıdır. Bu alan tarımsal üretim, sürdürülebilirlik ve ürün verimini tehdit eden zararlıları tanıyıp kontrol etmek için gereken yöntemleri sunmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında tarıma dayalı bir toplum olan Türkiye, ürünleri tahrip eden ve gıda güvenliğini tehlikeye sokan böcek istilaları nedeniyle ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumu bizzat yerinde gözlemleyen öncü entomologlar, istilaların halk üzerindeki etkilerini hafifletmek ve sorunları çözmek amacıyla bilimsel bilgiyi pratikte kullanmaya çalışmış ve bu şekilde ülkedeki ekonomik ve sosyal gelişime katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede, yirminci yüzyılın başlarında Türkiye’de ortaya çıkan “Entomoloji” alanına yönelik uzmanlaşma kararı, bu alanın ülke tarımının gelişimi açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu gösteren düşünsel bir çabayı yansıtmaktadır. Bu bağlamda Mehmed Süreyya Özek’in entomoloji alanındaki resmi eğitimi, bu konudaki uzmanlığını pekiştirmiş ve onu Türkiye’de entomoloji biliminin geliştirilmesinde önemli bir figür haline getirmiştir. Yurt dışında aldığı eğitim, ona bu alandaki son gelişmeleri ve metodolojileri öğretmiş ve daha sonra bunları Türkiye’nin özgün ekolojik koşullarına uyarlayarak ülkeye getirmiştir. Eğitim aldığı kurumlar ve kendisine rehberlik eden bilim insanları hakkında detaylı bilgiler, onun yolculuğunu tam olarak anlayabilmek için son derece değerlidir. Ancak bu detayların açıkça anlaşılabilmesi için erişilebilir bilimsel çalışmalarla tam olarak açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Özek’in tarıma katkıları çok yönlü olup entomolojik çalışmanın birçok alanını kapsamıştır. Özek, Türk tarımında önemli bir rol oynayan çeşitli böcek türleri üzerinde detaylı araştırmalar gerçekleştirmiş; bu böceklerin yaşam döngüleri, davranışları ve bitki üretimi üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Bu çalışmalar, çeşitli böcek türlerinin tanınması ve sınıflandırılmasını kapsamakta olup Türkiye’nin böcek türleri hakkında taksonomik bilgiye önemli katkılarda bulunmuştur. Yaptığı bilimsel araştırmalarla sınırlı kalmayıp ardından gelen entomologlar üzerinde de büyük etkiler bırakmıştır. Entomolojinin Türkiye’deki üniversitelerde kabul gören bir akademik disiplin olarak yerleşmesinin önemi, bu alanda gelecek araştırmalar ve eğitimler için altyapı oluşturulmasında kritik bir rol oynamıştır. Böylece Türk üniversiteleri, araştırma ve eğitim için güçlü bir temel sağlayarak sürdürülebilir tarıma, çevre korumaya ve halk sağlığına katkıda bulunmuş, ülke ve vatandaşları için daha parlak bir gelecek sağlamaya çalışmıştır.

Bu kapsamda Türk tarımında iz bırakmış ve kendi alanında ekol haline gelmiş Özek gibi bir bilim insanı hakkında ulaşılabilen bilgilerin sınırlılığı ve bilimsel çalışmaların eksikliği, bu araştırmanın orijinallliğini ortaya koymaktadır. Özek’in akademik ilgi alanlarını etkileyen bağlamsal unsurları tam olarak kavrayabilmek için daha fazla inceleme yapılması gerekmektedir.

Hayatı ve Eserleri

Mehmed Süreyya Özek (1885-1969), İstanbul’da doğmuştur. Türk bilim insanı, ziraatçı ve ilk entomoloji uzmanı olarak bilinmektedir.¹ Türkiye’de modern entomoloji biliminin kurucusu olan Özek şehirde doğup büyümüş; çiftlik ve ziraata dair teknik bilgileri ancak kitaplar ve resimler aracılığıyla öğrenmiştir. Ailesinin ziraatçılıkla ilgili bir ilişkisi ve bağı bulunmamaktadır. Buna karşın, ziraat alanında öncü bilim insanı olarak iz bırakacak çalışmalara imza atmıştır.² Küçük yaşlardan itibaren doğa bilimlerine karşı büyük bir ilgi duymuş, bu tutku onu entomoloji bilimi alanında eğitim almaya yöneltmiştir. Mezuniyetinin ardından Avrupa’da ileri düzeyde çalışmalar yapmış ve burada Türkiye’deki çalışmalarını etkileyecek yenilikçi tarım uygulamaları ve

¹E. Schimitschek, “Staatsrat Profesör Süreyya Özek zum 75. Geburtstag”, *Journal of Pest Science* 33/1; (Ocak 1960), 11; Bekir Alkan, “Türkiye’de Bitki Korumanın Tarihçesi, Organizasyonu ve Ekonomik Önemi Üzerine Kısa Bilgi”, *Koruma* 2/13; (Haziran 1961), 4.

²Coşkun Saydam, “Türkiye’nin İlk Bitki Hekimi ve Ülkemizde Modern Bitki Korumanın Kurucusu: Süreyya Özek”, *Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi* 50, (Nisan 1990), 36.

bilimsel metotlarla tanışmıştır. Avrupa’da aldığı eğitim, ona ülkesinin tarımsal yapısına önemli katkılarda bulunabilmesi için gerekli düşünsel altyapıyı kazandırmıştır.

Davutpaşa Rüştîyesine (orta okuluna) devam ettiği yıllarda Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde okuyan bir arkadaşının “ziraatın hür bir meslek olduğu ve insanın hiçbir meslekte bu kadar zevkle çalışamayacağı”³ yönündeki görüşleri ile ziraatçı olmaya karar vermiştir. Bunun üzerine Vefa Lisesine başladığı sırada Halkalı’ya gitme kararını almıştır. Bu noktada ilk önce Hafız Faik Efendi’nin desteği ve Bursa Ziraat Mektebi öğretmeni Nazım Bey’in rehberliğinde 1898 yılında Bursa Ziraat Mektebine kaydedilmiştir.⁴ Ziraatçılığa ilk adım attığı bu dönem, planlı ve programlı ziraat teşkilâtının yeniden yapılandığı⁵; halkın ziraat konusunda bilgisinin bulunmadığı ve ziraatçı olarak kimseyi tanımadığı bir ortamda geçmiştir. Bu durum, onun bilgi ve görgüye dayalı ziraatçılık yapılması görüşünde etkili olmuştur. Bu sebeple mesleki yaşamında zor koşullar altında ve büyük bir adanmışlıkla Anadolu’yu karış karış gezerek edindiği bilgi birikimini halka aktarmaya gayret göstermiştir.⁶ Nitekim Türkiye’nin zararlı istilaları ve çeşitli hastalıklar nedeniyle tarımsal verimlilikte zorluklarla karşı karşıya kaldığı bir dönemde, onun entomoloji alanındaki çalışmaları ve özverili çabaları daha da önem kazanmıştır.

1898 yılında Bursa Ziraat Mektebinde başlayan öğrencilik hayatı ve mesleki serüveni, 1902 yılında bu okuldan mezun olarak devam etmiştir.⁷ Daha sonra Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisine girmiş ve buradan 1906 yılında mezun olmuştur.⁸ Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinin 11. dönem (1906-1907) mezunları arasında ve 180 diploma numarası ile yer alan Özek, dönem dördüncüsü olarak 16,66’lık ortalama ile mezun olmuş ve 52 yıl boyunca mesleki hayatını aralıksız sürdürmüştür.⁹ İleride derecede Fransızca ve Almanca bilen Özek, 1906 yılında mesleki hayatının ilk başlangıcını oluşturan Bursa Ziraat Mektebine öğretmen olarak atanmıştır.¹⁰ Bursa Ziraat Mektebinde öğretmenlik yapmakta iken daha önce söz konusu okulda müdürlük görevini üstlenmiş olan Nesip (Karaçay) Hoca’nın çiftlik işletmesi ile ilgili hazırlamış olduğu raporu, “İşletmecilik” dersi kapsamında esas alarak öğrencilerini uygulamaya dayalı bir şekilde yetiştirmeye özen göstermiştir. Hatta bu dersleri genellikle tatbikatlar yaparak gerçekleştirmiş ve sık sık civar köylere araştırma gezileri düzenleyerek öğrencilerine fenni çalışma yöntemlerini göstermiştir. Bu yöntemle, öğrencileri teorik bilgiden ziyade uygulamalı eğitime yönlendirmiş ve köylülerle iş birliği yapmalarına olanak tanımıştır. Öte yandan daha önce mektepte Aram Efendi tarafından okutulan “Servet-i Ziraiye” kitabını ve bunun yerine arkadaşı Galatasaray ve Ziraat Mektebi mezunu Keramet Bey tarafından esas tutulan *Encyclopedia of Agricultural’in Economi Rural* kısmını orta ziraat mekteplerinde okutulacak şekilde hazırlamış, düzenlemiş ve öğrencilerine okutmuştur. Aynı defterin bir nüshasını da Selanik Ziraat Mektebinde öğretmen olan Haydar Bey’e göndermiş

³Hüner Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız -Röportaj-*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1958), 38.

⁴“Büyük Ziraatçı Süreyya Özek’e Hatıra Plâkası Verildi”, *Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi (24-27 Kasım 1965)* 1, (Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, 1965), 51; “Hocamız Süreyya Özek”, *Ziraat Dergisi* 268, (Aralık 1965), 25; Bursa Ziraat Mektebinin eğitim-öğretim serüveni ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçirdiği dönüşüm hakkında detaylı bilgi için Bk. Nurullah Kırkpınar, *Türkiye’de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2024), 239-250.

⁵Tanzimat Döneminden itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nda tarımın kurumsal bir hale gelmesi için çeşitli önlemler alınmıştır. Süreç, 1880 sonrasında yurt dışına tarım eğitimi amacıyla öğrenci gönderilmesi, Ziraat Bankası’nın kurulması ve Ziraat Heyet-i Fenniyesinin teşkilatı gibi daha geniş kapsamlı uygulamalara dönüşmüştür. Bk. Tefvik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, (İstanbul: Eren Yayınları, 1998), 45-47; Donald Quataert, *Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım (1876-1908)*, Çev. Nilay Özek Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 31-32, 84-97.

⁶Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 38.

⁷Saydam, “Türkiye’nin İlk Bitki Hekimi”, 36; *Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi*, 51; “Hocamız Süreyya Özek”, *Ziraat Dergisi* 268, (Aralık 1965), 25; Serdar Tezcan-Fusun Tezcan, *Özgeçmişleriyle Türkiye’den 650 Entomolog, Akarolog ve Nematolog*, (İzmir: Türkiye Entomoloji Derneği Yayınları, 2012), 177.

⁸*Tarım ve Köyişleri Dergisi*, (Ocak 1989), 336-337.

⁹Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 150; Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinin eğitim-öğretim serüveni ve Türk eğitim tarihindeki yeri için Bk. Volkan Çeşme, “Halkalı Ziraat Mektebi”, İstanbul Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: 2011.

¹⁰Tezcan-Tezcan, *Özgeçmişleriyle Türkiye’den 650 Entomolog*, 177.

ve Aram Efendi’nin hazırladığı eser yerine bu kaynağın okutulması için girişimde bulunmuştur.¹¹

Üç yıl süreyle devam eden öğretmenlik görevi sırasında Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meşrutiyet döneminde dikkatle ele alınan Avrupa’ya öğrenci gönderme politikası çerçevesinde ilk öğrenci grubunun içinde bulunmuştur. Paris’te üç yıl boyunca tarımsal zararlılar hakkında bilgi ve deneyimini geliştirmiştir. 1912 yılında ülkeye döndükten sonra Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde Ali Rıza Erten ile birlikte “Entomoloji” ve “Fitopatoloji” dersleri vermiş, ayrıca aynı okulun laboratuvarlarını açarak araştırmalara başlamıştır. 1912-1924 yılları arasında Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde haşerat hocaları olarak görev yapmış ve çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.¹² Çalışmalarıyla Türkiye’de entomoloji bilimini temellendirerek bu bilimin ilkelerini teknik bir biçimde kurmuş ve yeni bir geleneğin temellerini atmıştır. Bu sayede hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda kısa bir zaman diliminde tanınmış ve literatürde bilinirlik kazanmıştır.

Kaynak: S chimitschek, “Staatsrat Profesör Süreyya Özek”, 11

Görsel 1. Süreyya Özek

Süreyya Özek, Türk tarımının modernleşmesinde kritik bir rol oynamıştır. On dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı Devleti’nde tarımı modernleştirme konusunda adımlar atılsa da tarımsal haşere ve diğer zararlılarla mücadelede geleneksel ve etkili olmayan yöntemler yaygın olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Özek’in çalışmaları ve İkinci Meşrutiyet’ten sonra yürüttüğü bilimsel araştırmalar eski metotlar yerine modern, bilimsel ve sürdürülebilir bitki koruma yöntemlerinin uygulanmasını sağlamıştır. Çalışmaları; özellikle zararlı böceklerin biyolojisi, ekolojisi ve kontrolü üzerine yoğunlaşmıştır. Özek, laboratuvar çalışmalarıyla alanda yapılan araştırmaları birleştirerek pratik ve etkin çözümler üretmiştir. Bu çalışmalar, Türkiye’nin tarımsal üretiminin artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sağlamıştır.

Yurt dışı eğitimini tamamladıktan sonra, her yıl üç ay süreyle Anadolu’yu ayrıntılı bir şekilde gezerek haşeratla mücadele konusundaki araştırmalarını gerçekleştirmiştir.¹³ Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde “Haşerat” konusunda öğretim üyesi olarak Ali Rıza (Erten) Hoca ile birlikte iki kürsü kurmuş ve Ziraat Nezaretine bağlı bir entomoloji laboratuvarı açarak Türkiye’de ilk kez bitki koruma çalışmalarını başlatmıştır.¹⁴ Özek tarafından haşerat dersi müstakil bir şekilde okutuluncaya kadar Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde haşerat ve emraz-ı nebatiye (bitki hastalıkları) derslerinin içeriğine dair konular diğer derslere ilave edilerek okutulmuştur. İlk

¹¹Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 39.

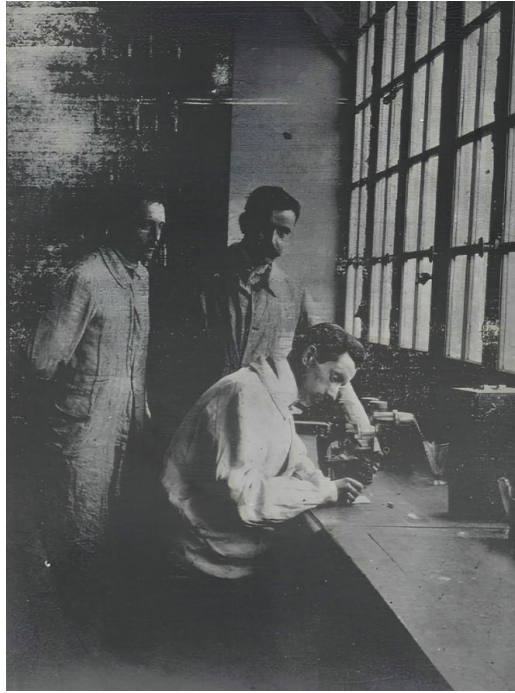
¹²Bekir Alkan, “Bitki Koruma Problemlerimize Kısa Bir Bakış”, *Ziraat Dergisi* 19/176-177, (Aralık-Ocak 1959), 54.

¹³*Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi Mecmuası* 7, (Teşrinievvel 1334), 412; Süreyya Özek, “Kaybettiğimiz Kıymetler”, *Böcü*, 1/2, (Haziran 1964), 26.

¹⁴BOA, BEO, 3655-274117.

olarak haşerat dersi, Müderris Mehmet Ali Bey tarafından bağımsız bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Fakat daha sonra, entomoloji konusuna dair dersler ve eğitimler 1912 yılı Ekim ayından itibaren Özek’e devredilmiştir. Fitopatoloji dersleri ise Fransa’dan eğitim alarak dönen Ali Rıza Erten tarafından verilmiştir. Her iki uzman, Türkiye’de ilk zirai entomoloji ve fitopatoloji alanlarının uzmanları ve bu branşın kurucuları olarak sayılmaktadır.¹⁵

Eurygaster integriceps Put olarak bilinen ve Türkiye, Suriye, İran, Irak ve Sovyetler Birliği’ndeki hububat ürünlerine zarar veren Süne haşeresinin Türkiye’de ilk bulunuşu ve tespiti Özek tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁶ Türkiye’ye ikinci olarak getirilen parazitoit ise *Aphelinus mali* (Hymenoptera: Aphelinidae)’dir. Elma pamuklu biti olarak bilinen bu parazitoit, Halkalı ve civarındaki elma bahçelerinde kullanılmak üzere Özek tarafından 1912 yılında ülkeye getirilmiştir. Daha sonra salım ve adaptasyon çalışmaları yapılarak zararlı biyolojik mücadele uygulamaları kapsamında kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Biyolojik mücadele çalışmaları aynı tarihlerde yine devam etmiş ve 1913 yılında İtalya’dan *Encarsia berlesei* (Hymenoptera: Aphelinidae) getirilerek ülkenin çeşitli bölgelerindeki şeftali bahçelerinde salım çalışmaları yapılmıştır.¹⁷ Bu bağlamda Özek, Türkiye’de biyolojik mücadele çalışmalarının ilk uygulayıcısı olmuştur. 1912 yılında Fransa’dan Mersin’deki turuncgil bahçelerine torbalı koşnile karşı avcı *Rodolia Cardinalis*’i ve İstanbul’a elma pamuklu bitine karşı ise asalak *Aphelinus mali*’yi getirmesi ve salımlarını gerçekleştirmesi bunun en somut örneğidir. Benzer şekilde 1932 yılında Mısır’dan *Rodolia Cardinalis* ve *Cryptolaemus montrouzieri* turuncgil bahçelerindeki zararlılara karşı unlu bit avcısı olarak Özek tarafından kullanılmıştır.¹⁸

Kaynak: Koruma 21, 10 Şubat 1962

Görsel 2. Süreyya Özek, 1911 yılında Paris’teki Ziraat Enstitüsü laboratuvarında çalışırken. Ayakta olanlar arasında pencereye doğru kısımda olan Süreyya Özek, oturan ise Haşerat hocası Albert Vayssière’dir. Vayssière, biyolog olmasına karşın ayrıca böcek bilimine; özellikle de entomoloji alanına ilgi duyuyordu.

¹⁵Alkan, “Bitki Korumanın Tarihçesi”, 4.

¹⁶Mümtaz Özkan ve Numan E. Babaroğlu, *Süne ve Kımıl Araştırmaları 1*, (Ankara: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2022), 48.

¹⁷Akif Kansu, “Biyolojik Mücadelenin Geçmişi ve Geleceği”, *Türkiye I. Biyolojik Mücadele Kongresi Bildirileri* 12-14 Şubat (Adana: 1986), 1-23; Bk. L. Erkilic ve H. Demirbaş, “Biological control of citrus insect pests in Turkey”, *CABI Reviews*, 2007, 1-6.

¹⁸*Bitki Hastalık ve Zararlıları ile Biyolojik Mücadele*, (Antalya: Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Yayınları, 2022), 133-136.

1900’lü yılların başına kadar “Orman Entomolojisi” ve “Koruma” ile ilgili yapılan çalışmalar sayıca sınırlı olmuştur. Bu tarihe kadar olan ormancılık eğitiminde “Orman Entomolojisi” ve “Orman Koruma” konuları bir ders olarak okutulmamıştır. Bu durumla eş zamanlı olarak İkinci Meşrutiyet’in ilanından kısa bir süre sonra Tarım Bakanlığının tarım, veteriner ve ormancı gençler arasından seçtiği Asaf, Harant, Süreyya ve Ali Rıza Bey gibi bazı gençleri bilgi ve görgülerini artırmak üzere Fransa’ya gönderilmiştir. Asaf Bey, Fransa’nın Nancy Yüksek Orman Mektebinde eğitimini tamamlayarak 1911 yılında yurda dönmüş ve Orman Mektebi Âlisine tayin edilerek ilk defa “Av Hayvanatı ve Haşerat” dersini okutmaya başlamıştır.¹⁹ Günümüzdeki ismiyle “Orman Entomolojisi” dersi ise 1912 yılından 1923 yılına kadar Özek tarafından verilmiştir.²⁰

Süreyya Özek, Türkiye’nin ilk entomoloji uzmanı ve modern entomoloji biliminin kurucusu olarak tanınmış; ayrıca yetiştirdiği öğrencilerle de adından sıkça söz ettirmiştir. O, entomoloji dünyasında çığır açan araştırmaları ve alana yaptığı katkılarının ötesinde, bir eğitimci ve “akıl hocası” olarak hatırlanmıştır. Mirası, Türk tarımına önemli katkılarda bulunan çok sayıda öğrenciye kadar uzanmıştır. Nihat İyriboz, Bekir Alkan, Kahraman Nizamlioğlu, Sühran Keyder, Mahmut Şevket Karman, Nurettin Madran ve burada isimleri yer almayan birçok öğrenci, ondan edindikleri bilgi ve tecrübelerle Türk tarımını geliştirecek projelere katkıda bulunmuştur. “Hocalar hocası” olarak bilinen Özek, entomoloji alanında birçok öğrenci yetiştirmiştir. Diğer taraftan pek çok laboratuvar, enstitü ve üniversitenin akademik kadrosunun oluşumunda önemli rol oynamıştır.²¹ Özek, bu açıdan Türk entomoloji alanında gelecekteki gelişmeler için sağlam bir zemin teşkil etmiştir. Türkiye’deki entomoloji bilimi ve tarım uygulamaları, bu alanda geliştirilen prensipler ve yöntemlerden önemli ölçüde faydalanmıştır. Eğitime olan sadakati ve liderlik niteliği, Türkiye tarımında kalıcı bir etki yaratmıştır.

Türk tarımına yönelik sorunların çözümünde Anadolu’yu karış karış gezerek çareler aramıştır. Köylülerle yapılan sohbetler, arazilerde yapılan incelemeler, kurs-konferanslar ve sektöre ait çıkarılan neşriyat bunlardan bazılarıdır. Neşriyat ve propaganda konusunda örnek mahiyette çalışmalar yapan Özek, *Böcü* isimli neşriyat dergisini yayımlayarak Türkiye’deki haşereler, türleri, yayılış alanları ve bunlara karşı mücadele yöntemleri konularında basit, anlaşılır ve halkın anlayabileceği somut bilgiler vermiştir. Derginin yazar grubunda zirai mücadele alanında Bekir Alkan, Nurettin Madran, Musa Altay, Kahraman Nizamlioğlu, Müşerref Akdoğan, Hikmet İşmen, Güngör Karel, M. Emin Göksu, Necati Gökmen, Sühran Keyder, Hikmet Zengin, Atilla Çorakçı, Osman Yürüten ve Hüseyin Birkardeşler gibi yazarlar yer almıştır. Aylık tarımsal mücadele dergisi olarak faaliyet gösteren *Böcü Dergisi*, Özek tarafından yönetilmekte olup genel yayın müdürlüğünü Saim Akdoğan üstlenmiştir. Diğer yandan böcek bilimi, bitki hastalıkları ve tarım ile bağlantılı çeşitli konularda pek çok çalışma yapılmıştır.

Süreyya Özek, emekliliğinden sonra uzun yıllar İstanbul-Feneryolu’ndaki sade evinde ikamet etmiştir. Geniş yelpazede bitki çeşitliliği ile öne çıkan koleksiyon bahçesi, binbir türlü çiçek ve pek çok meyve ağacı ile dekore edilmiştir. Aynı zamanda zengin bir kütüphaneye sahip bu evde zarif ve bir o kadar da ince tavrıyla tanınan eşiyle zaman geçirmiştir. Bununla beraber Türkiye ve dünya genelindeki bilimsel araştırmaları izlemekten geri durmamıştır. Hatta İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinin Bahçeköy’deki Orman Entomoloji Enstitüsünde düzenli olarak çalışmalar yapmıştır. Netice itibarıyla 1927’de Devlet Şurası (Danıştay) üyeliğine atanan ve 22 yıl Danıştay’da görev yapan Özek²² 1950 yılında yaş haddinden dolayı emekliye ayrılmıştır. Bu

¹⁹Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923)*, (İstanbul: T.C. Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, 1948), 687; Abdülgafur Acatay, “Türkiye’de Orman Entomolojisi ve Orman Koruması Tedrisatının Tarihçesi”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 7/2, (1957), 1-3.

²⁰Hasan Çanakçıoğlu, *Orman Entomolojisi (Genel Bölüm)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1989), 385; Acatay, “Türkiye’de Orman Entomolojisi”, 2.

²¹“Kim Kimdir: Süreyya Özek”, *Böcü* 1/1, (Mayıs 1964), 23.

²²T.C. Danıştay Kararlar Dergisi 31, (Mart 1946), 6; T.C. Danıştay Kararlar Dergisi 43-44, (Ocak-Mart 1949/Nisan-Haziran 1949), 17.

tarihten itibaren inzivaya çekilen ve ülke tarımıyla ilgili düşün dünyasını zenginleştiren Özek, 1969 yılında hayata gözlerini yummuştur.²³ Emekli olduktan sonra kendisine küçük ama bir o kadar da zengin bir dünya kuran Özek’i ziyaret eden ve onunla görüşme yapan Hadiye Tunçer, bu eşsiz bilim insanının hayatının geri kalan kısmını şu şekilde aktarmıştır:

“Mücevher kutusuna benzeyen ufacık evin dar merdivenlerinden üst kata çıktık. Bir ufak oda açtı. Bu küçücük odada hocamız bize gizli hazinelerini gösterdi. Üstünde en son çıkan dünya ziraat mecmuaları, makale ve Türkçe yazılmış zirai mücadele kitapları ile dolu bir yazı masası. Duvarı baştan başa kaplayan ve onun hakikaten en kıymetli hazinesini sakladığı kasasını anahtarla açtığı zaman biz bu kasada neler görmedik... Belki eşine pek ender rastlanacak kelebek koleksiyonu, süne ve pamuk kurtları koleksiyonu ve hakikaten dünyada pek ender rastlanacak çekirge çeşitleri gördük. Fakülte laboratuvarlarında bunlardan bir kısım vardır amma acaba bizim nesilden kaç kişinin böyle bir koleksiyonu mevcut?..

*Kendimden utandım. Benim de bir tohum koleksiyonum olması lazımdı. Yarın bana da gelecek olsalar acaba onlara ne gösteririm? diye hayıflandım. İşte böylece onların bizden üstünlüklerine bir kere daha şahit oldum. Şimdi de küçücük evinin küçücük bahçesinde dolaşıyoruz. Bir karı-kocaya yetişecek bütün sebzeler var. İşte bir parsel lahana, ıspanak, pırasa, havuç, bir tane de arı kovanı var. Pırıl pırıl küçük bir arı kovanı. Bütün bunlarla uğraşmak üstada hayatından en az otuz sene kazandırmış”.*²⁴

24-26 Kasım 1965 tarihinde Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen ve Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilen Türkiye Ziraat Mühendisleri I. Teknik Kongresine katılım sağlamıştır. Burada entomoloji bilimi, Türk tarımı ve entelektüel kişiliğiyle Türkiye başta olmak üzere dünya tarımına yaptığı hizmetlerden ve en yaşlı Ziraat Yüksek Mühendisi olmasından ötürü dönemin Tarım Bakanı Bahri Dağdaş tarafından kendisine plaket takdim edilmiştir.²⁵ Kongre açılışında kendisine sunulan plaket ve gösterilen saygı sonrasında, Türk tarımını şekillendirecek genç ziraatçılara şu şekilde hitap etmiştir:

“Memleketin ziraat kitlesi, köylüsü, asırlarca yüzlerce seneden beri idaresizlik ve aşar belâsı altında ezilmekteydi. Aşar deyince belki gençlerimiz bilmez. Bu, köylünün harman zamanı elde ettiği mahsulatının onda birini hükûmetin vergi olarak almasıdır. Bu büyük bir suistimal menşei ve aynı zamanda hükûmetin en bariz idaresizliği idi. Köylüden asker alınır, Yemen’e gider elli bin kişi, geriye bin kişi gelmez. Make-donya eşkıyasına, Arnavutluk eşkıyasına giden Türk geriye gelmezdi. Binaenaleyh böyle bir vaziyette köylünün ne olduğunu siz kendiniz tahmin ediniz. Cumhuriyetin ilânı üzerinedir ki bu köylü kütlesine el uzatıldı. İlk yapılan aşarın ilgasıdır. En büyük iyilik aşarın ilgası olmuştur. Ziraatı geliştirmek için B.M.M. Hükûmeti 1923’de aşarı kaldırmakla işe başlamıştır. Bugünkü ziraatımızın vasil olduğu seviyeyi anlayabilmek için 1924’te Anadolu’nun vaziyeti neydi? onu da 2-3 kelime ile ifade edeyim. Yunanlılar memleketin en güzel en mümbit yerlerini birer harabeye çevirip gitmişlerdi. “Vebay-ı bakarî” denilen hastalık her yerde salgın halinde idi. Cumhuriyet Hükûmeti memleketi böyle tamamıyla harap olmuş bir vaziyette teslim almıştı. Acaba sonradan ne yaptı? Evet ondan sonra çok şeyler yapıldı. Büyük hocamız merhum Nesip Bey derdi ki koyunla saban, gerisi yalan... Yani ziraat Anadolu’da mono-kültürdü. Buğday ve arpa, üst tarafı yok. İşte bu vaziyeti ıslah için Cumhuriyet Hükûmeti Alpulu ve Uşak’ta iki şeker fabrikası inşa ederek pancarla birlikte memlekete çapa ziraatı ve münavebeyi soktu. Buraya 1924 yılında Rusya’dan üç profesör gelmişti. O zaman demişlerdi ki Adana’da yetiştirdiğiniz iane pamuğunun ekonomik kıymeti yoktur.

²³Mehlika Mete, *Cumhuriyet’in Ziraatçıları İyriboz Kardeşler*, (İstanbul: Ege Yayıncılık, 2023), 39.

²⁴Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 42.

²⁵“Hocamız Süreyya Özek”, *Ziraat Dergisi* 268, (Aralık 1965), 25; *Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi*, 51.

Uplant çeşidi yetiştirin, fabrika yapın, bunları işleyin ve köylünüze patiska yapın. Nihayet iane pamuğu kısa zamanda ortadan kaldırılmış, yerine Klevland Amerikan pamuğu ikame edilmiştir. Bir memleketin tohumunu böyle kısa bir müddet içerisinde değiştirmek büyük bir başarıdır. O zaman hayal denilen şeyler bugün hakikat olmuştur. Bu başarıda ziraatçı arkadaşlarımızın alın terinin büyük hissesi vardır.”²⁶

Kaynak: Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi, 51

Görsel 3. Süreyya Özek’e Tarım Bakanı Bahri Dağdaş tarafından plaket takdim edilirken

Entomoloji Bilimine ve Türk Tarımına Katkıları

Süreyya Özek, Türkiye’de entomoloji (böcek bilimi) ve tarımsal bilimler alanında tanınmış bir uzmandır. Kapsamlı katkıları ve çeşitli araştırma çalışmalarıyla tanınmıştır. Faaliyetleri birkaç temel kategoriye ayrılabilir. Bu kapsamda Özek’in çalışmaları akademik ve saha araştırmaları, zararlılarla mücadele faaliyetleri, uluslararası ve yönetsel görevler olarak gruplandırılabilir. Özek’in çok yönlü bir bilim insanı olması nedeniyle çalışmalarını tek bir konu altında toplamak ve sınıflandırmak oldukça zordur. Dolayısıyla Özek’in entomoloji bilimi ile Türk tarımına ilişkin araştırmalarını belirli ana kategoriler altında düzenlemek yerinde olacaktır.

Süreyya Özek, akademik çalışmaları sayesinde böcek türlerinin sınıflandırılması, tahribat şekilleri ve zararlılarla mücadele yöntemlerinin anlaşılması gibi konularda değerli katkılarda bulunmuştur. Bilimsel araştırmalar, sıklıkla zararlıların Türk tarımındaki ekolojik etkilerine yoğunlaşmıştır. Tarım uygulamaları ile zararlılar sayısı arasındaki korelasyonu inceleyerek etkili kontrol yöntemlerinin oluşturulmasına katkıda bulunan önemli bilgiler sunmuştur. Örneğin zararlılarla mücadele üzerindeki güncel araştırmalar, sürdürülebilir uygulamaların ürün verimini koruyarak pestisit kullanımını nasıl azalttığını ortaya koymuştur. Akademik olarak bilimsel araştırmaların yanı sıra saha çalışmaları, zararlıların tarım üzerindeki gerçek etkilerini anlamada önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Süreyya Özek, böceklerin yayılmasının olumsuz etkilerini ve farklı kontrol yöntemlerinin etkinliğini değerlendirmek için saha deneyleri yapmıştır. Bu alandaki uygulamalı araştırmalar, somut verilerin toplanmasına olanak sağlamış ve elde edilen sonuçlar, ülke genelindeki çiftçiler için önemli bir bilgi kaynağı oluşturmuştur.

Süreyya Özek, uluslararası organizasyonlarda etkin bir şekilde bulunmuş, dünyanın tanınmış bilim insanlarıyla iş birliği gerçekleştirmiş ve birçok uluslararası konferansa ve projeye katılmıştır. Bu katılım,

²⁶Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi, 52-53.

yalnızca kendi araştırmalarını ilerletmekle kalmamış, aynı zamanda bu süreci Türkiye ile uluslararası bilim camiası arasında önemli bir bağ olarak konumlandırmıştır. Aynı zamanda, akademik kuruluşlardaki yönetim görevleri, entomoloji alanındaki önderliğini gözler önüne sermiştir. Süreyya Özek, tarımsal araştırma ve eğitimi etkileyen birçok pozisyonda görev almıştır. Genç bilim insanları ve araştırmacılar arasında iş birliğine dayanan bir ortam oluşturarak gelecek nesil entomologların tarım alanındaki gelecekteki zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri için iyi bir şekilde yetişmelerini sağlamıştır.

Akademik Görevleri ve Saha Araştırmaları

Doğa bilimleri ve tarım alanında kendini geliştiren Özek hem ülke içerisinde hem de uluslararası düzeyde birçok araştırma gezisine katılmıştır. Bilime duyduğu ilgi ve gayretli çalışmaları onu Orta Avrupa’ya ulaştırmıştır. 1909 yılında Paris Tarım Enstitüsünde başlayan yurtdışı eğitim süreci, ilerleyen yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Paris gibi çeşitli ülkelerde kazandığı bilgi birikimini Türkiye’ye iletmekle sınırlı kalmamış; ayrıca tarımsal hastalıklar ve zararlılarla mücadelede yurt dışında oluşturduğu bağlantılar sayesinde tarım sorunlarının çözümünde etkili olmuştur. Özellikle *Coccidae*²⁷ üzerine Viyana ve Berlin’deki Doğa Tarihi müzelerinde çalışmıştır. Avrupa’daki eğitimi ve araştırmaları sırasında Börner, Hand-lirsch, Schröder, Rebel, Haşerat hocası Vayssière, Paris’teki hocası Marchal²⁸ ve son olarak Hering ile birlikte çeşitli konular üzerine çalışmıştır. Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı göreviyle Türkiye’yi uluslararası alanda temsil etmiş ve birçok bilimsel organizasyona katılım sağlamıştır. Bu şekilde bir akademik öğretim üyesi, araştırmacı ve devlet adamı olarak yaşamının üç alanında değer elde etmiş ve tarımsal entomolojinin kurumsallaşmasında öncü rol oynamıştır.²⁹

1913 yılının bir bahar sabahında Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinin bahçesinde yer alan badem ağaçlarının tahribata uğradığını görmüş ve tırtıl biçimindeki *Cimbex quadrimaculatus* isimli böceklerin badem yapraklarını bitirircesine zarar verdiğini tespit etmiştir. Entomoloji konusundaki bilgi birikimi ve kısa zaman içinde problem çözme yeteneği sayesinde tahribatın oluşmaya başladığı anda duruma çözüm sunmuştur. Öncelikle merinos koyunlarından elde edilen yünleri toplayarak ardından öğrencilerini ağaçlara çıkarıp dallardaki böceklerin yere düşmesini sağlamıştır. Daha sonra, ağacın gövdesini ve kollarını bu yünlerle sararak tırmanan böceklerin kesilen yünlerin arasından geçemediğini göstermiştir. Hayatı boyunca Anadolu’yu her yönüyle dolaşarak sürekli olarak bu tür çözümler üretmiş, pek çok yenilik ve eser ortaya çıkarmıştır.³⁰

²⁷Coccoidea üst familyası, kabuklubitler, koşniller ve unlubitler olarak bilinen ve birçok önemli tarım zararlısı türünü içeren bir gruptur.

²⁸Paul Alfred Daniel Marchal, Fransız entomoloji uzmanıdır. 1889’da lisans ve 1892’de ise doktora derecesi almıştır. Süreyya Bey’in hocası olan Marchal, Paris’te Fransız Hükümeti için Tarım Bakanlığı bünyesinde entomolog olarak çalışmıştır. 1894’te entomoloji bölümünün şefi olmuş ve 1910’da Paris’teki entomoloji istasyonunun müdürü olarak görevlendirilmiştir. 1898’de Institut National Agronomique’te (Ulusal Tarım Enstitüsü) ders vermeye başlamış ve 1900’de uygulamalı zooloji ve tarım profesörü olarak atanmıştır. Bk. Paul Marchal, “Avrupa’da L’entomologie applique”, *Bulten de la Société Nationale d’acclimation de France*, 43, (Janvier 1896), 201-208, 345-348, 428-440; *Annales des épiphyties: mémoires et rapports présentés au Comité des épiphyties sur les travaux et Missions de 1912*, C 1, Paris 1913.

²⁹Schimitschek, “Staatsrat Profesör Süreyya Özek”, 11.

³⁰Kim Kimdir: Süreyya Özek”, *Böcü* 1/1, (Mayıs 1964), 23.

Kaynak: Koruma 3/3, 10 Nisan 1962, 9

Görsel 4. Süreyya Özek, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde Haşerat hocası olarak laboratuvarda çalışırken

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Anadolu’daki köylünün elindeki mahsulü zarara uğratan birçok önemli zararlı yer almıştır. Bunlar arasında en çok göze çarpan ise çekirgeler³¹ ve fareler olmuştur. Zira özellikle çekirgeler, 1912 yılı ilkbaharında bütün Batı Anadolu Bölgesi’ni içine almak üzere Burdur-Isparta ve Antalya havalisinde yayılmış durumdaydı. Aynı zamanda Suriye’nin Osmanlı Hükümeti içinde olan sınırlarından başlayarak Halep-Urfa-Fırat nehrinin iki tarafı ve Irak’a doğru olan kesimlerde çöl çekirgesi yayılım göstermiştir. Özek, 1913 yılı Mart-Nisan-Mayıs aylarında Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde ders ve laboratuvarı bırakıp çekirgenin yaygın olduğu bölgelerden biri olan İzmir’e gönderilmiştir. İlk kez çekirge zararlarıyla karşılaşan Özek, Aydın vilâyeti içinde araştırmalara başlamış ve Ödemiş bölgesinde gayretli ziraat memurlarının ile kaymakamının çekirge sürülerinin hareket yönünde açtığı hendeklerle bir tür mücadele yönteminin başarılı bir şekilde uygulandığını gözlemlemiştir.³²

Aynı yıl Haziran ve Temmuz aylarında Trakya’da zarar yapan İtalyan çekirgesinin³³, bu dönemde meydana gelen sari hastalık neticesinde telef olduğunu tespit etmiştir. Ali Rıza Erten ise bu numuneleri alarak Halkalı’daki laboratuvara götürmüş ve tecrübeler yapmak üzere koleksiyona eklemiştir. 1914 yılı Ağustos ayı içerisinde Birinci Dünya Savaşı sebebiyle çalışmalarına ara veren Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, öğrencilerini çeşitli cephelere göndermiştir. Öğrenciler orduya ihtiyat zabiti olarak katılırken, öğretim üyeleri de önce asker olmuş ve sonrasında terhis edilmiştir. Laboratuvarlar ise Sultan Ahmet’teki Baytar Mektebine aktarılmıştır. Bu sebeple çekirge ile mücadele çalışmalarında istenilen sonuç alınamamıştır. Öte yandan Avrupa’da eğitim aldığı sırada çekirgeler konusunda yeterli bilgiyi öğrenemediğine dikkat çeken Özek, çekirge konusundaki literatürün de oldukça eksik olduğuna vurgu yapmıştır. İngilizlerin ise Güney Afrika’da çekirgeler üzerine çalıştıklarını öğrenmiş ve buradaki haşerat laboratuvarıyla temas kurarak savaş ilanından önce neşriyat talebinde bulunmuştur. 1914’te Ali Rıza Erten ile birlikte İzmir’e gitmiş ve Torbalı civarında bir laboratuvar kurmuştur. Ali Rıza Erten, Anadolu’da dağınık fakat ayrı olarak sınıflandırılan *Doclostaurus maroccanus* cinsi

³¹Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında Anadolu’da yaygın olarak görülen çekirge salgınları ve bunlarla mücadele çalışmaları için Bk. Sevilay Özer, *Anadolu’da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkisi (1914-1945)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016), 19-31.

³²Ertan Gökmen, “Batı Anadolu’da Çekirge Felâketi (1850-1915)”, *Belleten* 74/269, (Nisan 2010), 128-134, 135-137.

³³İtalyan çekirgesi Anadolu’da daha ziyade Trakya, Marmara ile Batı Anadolu Bölgesi’nin bir kısmı; Antalya-Mersin, Ankara-Çankırı-Yozgat-Çorum ve Bafra güzergahında; güneyde Maraş’ın Elbistan ve Afşin ilçelerinde, doğuda ise Bitlis-Muş-Erzurum-Ağrı ve Kars çevresinde yayılım göstermiştir. Bk. Süleyman Balamir, *Zararlı Çekirgeler ve Mücadele Metodları*, (Ankara: 1956), 15-16.

üzerinde üretim konusunu ele alırken Özek, bu cins çekirgenin hayatını incelemiş ve aynı zamanda elde bulunan uranyum ve arsenik ile çekirgelerin zehirle mücadelesi üzerine çalışmalar yapmıştır. 1913 yılında Trakya’da yaygın olarak görülen İtalyan çekirgesi ile mücadelede ise mevsim şartları sebebiyle müspet sonuç alınamamıştır. Aynı dönemde Nikolaki Efendi ile İzmir Ödemiş ve Alaşehir’de iki laboratuvar kurmuş ve çalışmalar yürütmüştür. 1915 yılında Batı ve Güney Anadolu başta olmak üzere Isparta, Burdur, Konya’nın bir kısmı, Kütahya ve Eskişehir dolaylarında çekirgelerin büyük tahribat yaptığı ortaya konulmuştur. Aynı tarihlerde Afrika’dan çöl çekirge sürülerinin Şam vilâyeti üzerinden Anadolu’ya geçtiği tespit edilmiştir. 6 Temmuz 1915 tarihinde Özek, İzmir’den tarım aletleri ve makineleri konusunda uzman olan Rahmi Köken ile birlikte İstanbul’a hareket ederek Kudüs’e geçmeyi ve araştırmalar yapmayı planlamıştır. Büyük zorluklarla bölgeye ulaşan Özek, Tarsus ve çevresinde çöl çekirgesinin neden olduğu zararı tespit etmiştir. Daha sonra Kudüs’te Cemal Paşa’yı ziyaret eden Özek, çekirge konusunda görüşmeler yapmış ve ülkeyi tarımsal felaketten koruyacak entomolojik çalışmalar konusunda direktif almıştır. Bu esnada Filistin’deki Yahudi Ziraat Teşkilâtı ve çalışmalarını inceleme fırsatı elde etmiştir. Yahudilerin kurduğu Zirai Araştırma İstasyonunda Dr. Aaron Aaranshon³⁴ ile tanışmış ve kendisiyle yaptığı müşahedeler sonrasında çekirgelerle mücadelede önemli bilgiler edinmiştir.³⁵

Halep’te bulunduğu süre zarfında, ona Ziraat Müdürü olarak görev yapmış ve sonrasında Antalya milletvekili olmuş Akif Bey refakat etmiştir. Akif Bey ile birlikte Fırat Nehri boyunca çöl çekirgesi tarafından etkilenen alanlar incelenmiştir. Bu süreçte Amerikalılar, Kudüs’teki renkli fotoğraflar arasında çekirgelerin yumurtadan kanatlanma aşamasına kadar geçirdiği evreleri gösteren görüntüleri bulmuş ve nadir bulunan 52 fotoğraftan oluşan bir albüm hazırlamıştır. Bu albüm Neşet Ömer Bey tarafından bir adet koleksiyonuna eklemek üzere alınmış ve Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisindeki öğrencilerin istifadesine sunulmak üzere getirilmiştir. Eser, günümüzde A.Ü. Ziraat Fakültesinde yer almaktadır. 1916 yılında savaşın yıkıcı etkisi ve zararlı böceklerin neden olduğu tahribat, halkın çeşitli konularda sorunlar yaşamasına yol açmıştır. Bu arada, Halkalı’daki haşerat laboratuvarının daha iyi bir şekilde donatılması için çalışmalar başlatılmıştır. Almanya’da görevde bulunan Kimyager Nurettin Münşi, laboratuvarın ihtiyacı olan alet-edevat ve araç-gerecin satın alınmasıyla görevlendirilmiştir. Bu sırada Halkalı’da öğrenim görürken askere alınan gençler terhis olmuştur. Baytar Mektebine aktarılan laboratuvar bu öğrencilerin çalışmalarına verilmiş ve çekirge üzerinde çalışmalar yapmaları kararlaştırılmıştır. Ardından Süreyya Özek’in planlı ve programlı çalışmalarıyla Anadolu, 16 mücadele müdürlüğüne ayrılmıştır. Bölgelerde mücadele müdürleri ve maiyetlerindeki ziraatçılar mücadele zabiti olarak tayin edilmiş ve böylelikle entomolojik felaketlere yol açan haşereler ve zararlılara karşı düzenli bir mücadele teşkilatı oluşturulmuştur. Bu süreçte Almanya’dan çekirge uzmanı olarak Dr. Boher davet edilmiştir. Almanya’dan alınan çinko ve zahirlerin taşınması, savaş malzemeleri taşımakla görevli demiryolu yönetimince gerçekleştirilemiyordu. Bu nedenle Boher, Almanya’ya gitmiş ve tüm laboratuvar ve mücadele ekipmanlarını İstanbul’a getirmiştir. Böylece mücadele mevsimi gelmeden getirilen malzemeler mücadele mıntıkalarına dağıtılmıştır. Boher ayrıca Almanya’dan çekirgenin biyolojisini tetkik etmek amacıyla bir biyolog ve üç müfettiş getirmiştir. Biyolog Sabcaum, Bornova Ziraat Mektebinde bir laboratuvar kurmuştur. Heyet iki yıl sonra çekirgeler üzerine Almanca bir eser neşretmiştir. Geniş çaplı mücadele çalışmaları neticesinde 1917 yılında çekirgelerin zararı ve yarattığı tahribat sahası daralmıştır. 1919-1920 yıllarında Türk İstiklâl Savaşı sebebiyle zirai mücadele çalışmaları bir kenara bırakılmış ve topyekûn bir bağımsızlık mücadelesi verilmiştir. Çekirgeler için getirilen çinko levhalar askeri hizmetlerde kullanılmıştır. Savaş bittikten sonra Türkiye Büyük

³⁴Dr. Aaron, Washington tarım departmanında çalışan bir uzmandır ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kudüs, Şam ve Beyrut’ta yüksek komiser olarak görev yapmıştır. 1915 yılındaki çekirge istilaları ile ilgili komisyon içerisinde yer almış ve mücadele çalışmaları yürütmüştür. Bk. “Remerkable Details from American Consul on Palestine Locurt Palgue”, *The New York Times*, 21 November 1915.

³⁵Süreyya Özek, “Bizde Haşerat Bilgisinin Gelişmesine Bir Bakış -I”, *Tomurcuk* 2/18, (1953), 6-7; Ragıp Ziya Mağden, *Zirai Öğretimde 110 Yıl*, (Ankara: Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, 1959), 38-39.

Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti, bol miktarda çinko levha satın almıştır. Londra’dan çekirge uzmanı Uvarov Türkiye’ye getirilmiş; çekirgelerin cinsleri, yayılma alanları ve yarattıkları tahribata göre yeniden mıntıklar tetkik edilmiştir.³⁶

Birinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Batı ve Güney Anadolu’da hububat, bakliyat ve diğer bitkilerde yoğun zarara sebep olan Fas Çekirgesi, halkın elindeki mahsulleri tahribata uğratmıştır. Güneyde Urfa, Mardin, Diyarbakır, Siirt ve Maraş dolaylarında; batıda ise Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar ve Antalya hattının batısında kalan kısımda yaygın olarak görülmüştür.³⁷ Ziraat ve Ticaret Nezareti istilalar için gerekli önlemler alınmasına karşın çekirgelerin yarattığı zararları önleyememiştir.³⁸ Bu sebeple salgınla mücadele etmek üzere mahalli olmaktan ziyade ülke çapında mücadele edilmesi amacıyla 1915 yılında bir organizasyona gerek duyulmuştur. Özek ve Erten öncülüğünde ülke çapında mücadele yöntemlerinin uygulanmasını içeren bir teşkilatın oluşturulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.³⁹ Bu süreci, Almanya’dan davet edilen ve çekirgeyle mücadeledeki başarısı ile bilinen bilim insanı Dr. Boher ve arkadaşları yönetmiştir. Uzman gruba Süreyya Özek liderlik etmiştir. Sonrasında çekirgelerin biyolojik özellikleri ve mücadele yöntemleri ele alınmıştır. Bu çerçevede Muğla, Denizli, Antalya, Burdur, Isparta, Beyşehir, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, İzmir, Balıkesir, Halep, Urfa ve Suriye’nin doğusunda bulunan Zor sancaklarında çekirge ile ilgili müdürlükler kurulmuştur.⁴⁰ Daha sonra 14 Kasım 1912 tarihli Çekirge Mücadele Kanunu 20 Mart 1916 tarihinde yenilenmiş ve çekirge salgınlarından etkilenen iller kendi içerisinde 72 farklı bölgeye ayrılmıştır. Savaş ve salgınlar sebebiyle teknik personel yetersizliğinden dolayı orduda görev yapan ziraatçı yedek subaylar bu organizasyonda “Çekirge Zabiti” olarak görev yapmıştır. Yoğun çalışmaların neticesinde 1916 yılında salgının önüne geçilmiştir.⁴¹

Savaş dönemlerinde istilacı çekirgelerle mücadelede Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinin öğrencileri ile entomoloji/fitopatoloji öğretmenleri Süreyya Özek ve Ali Rıza Erten öncü rol oynamıştır. Çekirge ile mücadelede çinko levha ve sığırcık kuşları gibi çeşitli yöntemler kullanılırken, Süreyya Özek bilimsel araştırmalara odaklanmıştır. Araştırmalarda kullanılacak yöntemlerin etkili olabilmesi için tıpkı bir savaşta olduğu gibi iyi bir plan ile yeterli sayıda araç-gereç ve malzeme bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.⁴² Süreyya Özek, Aydın vilâyeti içerisinde hangi kazalarda çekirgelerin hem toplanarak hem de bulundukları arazilerin sürülerek imha edildiğine dair veriler de sunmuştur. Sürülen arazilerin miktarına ilişkin vilâyet genelinde kesin bir toplam elde etmek mümkün olmamakla birlikte Süreyya Özek, İstanbul Şehzâdebaşı’nda yer alan Dârülfünûnda 9 Mart 1916 tarihinde verdiği bir konferansta, zirai mücadele memurları tarafından oluşturulan haritalara dayanarak verdiği bilgiye göre, 1916 yılı itibarıyla Aydın Vilâyetinde 870.000 dekar alanda çekirge varlığının tespit edildiğini belirtmiştir.⁴³

Süreyya Özek, konuşması esnasında çekirgelerin çinko levha yöntemiyle ortadan kaldırılmasıyla ilgili bazı önemli veriler paylaşmıştır. Buna göre birincil yöntem, çekirgelerin uçuş yönünü gözlemlemek ve önlerine 25 ila 30 metre yüksekliğinde çinko levhalar yerleştirip bu levhaların altına büyük ve derin çukurlar açılmasıdır.

³⁶Süreyya Özek, “Bizde Haşerat Bilgisinin Gelişmesine Bir Bakış -II”, *Tomurcuk* 2/19, (1953), 10.

³⁷B. P. Uvarov, *Batı Anadolu’da Fas Çekirgesi Üzerine Ökolojik İncelemeler*, Çev. Sadrettin Erkiç, (Bursa: 1947), 5-9; Boher, *1332-1333 Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de Çekirgelere Karşı İcra Edilmiş Olan Mücadeleyi Mübeyyin Eserdir*, Çev.: Mehmed Süreyya, (Dersaadet: Matbaa-yı Osmaniyye, 1334), 4-5.

³⁸Tuncay Ögün, *Kafkas Cephesinin I. Dünya Savaşındaki Lojistik Desteği*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999), 106.

³⁹Boher, *1332-1333 Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de*, 6.

⁴⁰Boher, *1332-1333 Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de*, 277.

⁴¹Boher, *1332-1333 Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de*, 11-12.

⁴²Ahenk, 16 Mart 1914, 2; Ahenk, 8 Haziran 1915, 2; Ögün, *Kafkas Cephesi*, 106.

⁴³BOA, MF. MKT. 1214/67, 1 Cemâziyel-evvel 1334/6 Mart 1916; BOA, MF. MKT. 1214/67, 29 Rebiül-âhir 1334/5 Mart 1916; BOA, MF.MKT. 1214-67; 9 Mart 1916; Bk. “Memleketimizde Çekirge Mücadelesi”, *Ahenk*, 16 Mart 1916.

Bu şekilde çekirgeler, bu levhalara çarparak çukurlara düşmekte ve çukurlarda toplanan çekirgelerin üzeri toprakla kapatılmaktadır. Buna karşılık Süreyya Özek, çinko eksikliği konusunda endişelerini dile getirerek bu yöntemin geniş ölçekte uygulanmasının mümkün olmayacağını vurgulamıştır.⁴⁴ İkincil yöntem kimyasal mücadeledir. Buna göre, genç çekirgelere pompa ile %3 ila %5 oranında sabunlu su (Arap sabunu) püskürtmek ya da %5 oranında parafin veya katran uygulamak etkili strateji olarak gösterilmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisi ve olağanüstü koşulları nedeniyle gerekli olan parafini temin etmek mümkün olmadığı için bu metot uygulanamamıştır. Alternatif olarak Paris yeşili (Shuvaynfurter yeşili, Urania ve bakır arsenat) ve arsenik gibi maddeler daha başarılı sonuçlar vermiş, ancak benzer şekilde savaş nedeniyle bu maddelerin dağıtımı da mümkün olmamıştır.⁴⁵ Buna karşılık 1917 yılında 100 ton arsenik kullanımı gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Süreyya Özek, zehirli yemlerin kullanımını da tercih etmiştir. Çekirge mücadelesinde etkili bir yöntem olarak lezzetli hale getirilmesi amacıyla buğday kepeği, malt veya arpa kepeği ile karıştırılan zehri önermiş ve bizzat kendisi kanatlı çekirgelere karşı uygulamıştır. Ancak bu uygulama halk arasındaki bilgi eksikliği ve çiftlik ile kümes hayvanlarına olumsuz tesirde bulunması sebebiyle fazla ilgi görmemiştir. Yine de 1917 yılı itibarıyla Rumkale’deki böceklerin önemli bir kısmı bu yöntemle imha edilmiştir.⁴⁶

Çekirgelerde çeşitli mikroorganizmalar ve mantar türleri tarafından yayılan bulaşıcı hastalıklar da tespit edilmiştir. Fakat Süreyya Özek ve çekirge ekipleri, hastalıkların çekirgeler ve diğer haşerat üzerinde ciddi tahribatlara yol açmasına rağmen, dönemin olağanüstü koşulları sebebiyle bu unsurlardan yararlanma fırsatını yeterince değerlendirememiştir. Örneğin 1913 yılında İstanbul çevresinde İtalyan çekirgesi türüne bulaşan *Entomophthora grylli* isimli mantar, büyük bir salgına yol açarak çekirgelerin neredeyse tamamını kısa bir süre içinde yok etmiştir. Ancak bir sonraki yıl, İzmir’de bu hastalığa neden olan mantarın uygulanmasına rağmen, İstanbul’daki nemli koşulların yetersizliği nedeniyle başarılı bir sonuç elde edilememiştir.⁴⁷ Bu sebeple 1916 yılından itibaren çekirge ile mücadeleyi teftiş etmek amacıyla yedi müfettişlik oluşturulmuştur. Üç müfettiş Anadolu’nun batısı, diğer üçü doğusunda görev almış; geriye kalan biri de Irak ve Suriye’nin kuzeyini teftiş etmekle görevlendirilmiştir. İlk etapta Bredeman ile birlikte Süreyya Özek, müfettiş olarak tayin edilmiştir.⁴⁸

Çekirge ile ilgili saha araştırmalarına Halkalı Ziraat Mektebi öğrencileri, Süreyya Özek ve Ali Rıza Erten öncülüğünde çeşitli bölgelerde araştırma gezilerine iştirak etmiştir. Diğer yandan her iki uzman İzmir Seydiköy bağcılık ve bahçivanlık alanında çekirgelerin yok edilmesiyle ilgili bilimsel araştırmalar yürütmüş ve çiftçilere konferanslar vererek onların bilgi düzeylerini artırmıştır.⁴⁹ Kurdukları komisyonlar ve istasyonlar vasıtasıyla mücadelenin gelişigüzel yapılamayacağına ve mücadelenin en azından başında yer alacak kişilerin eğitilmiş olmalarına karar vermişlerdir. Bu nedenle mektepte verilen eğitimlerin yanı sıra zirai mücadele çalışmaları için özel olarak eğitimler verilmiş, çalışmalarda ziraat memurlarının bilgisinden istifade edilmiştir. Bu doğrultuda 1916 senesinde çekirge mücadelesine başlamadan önce çekirge istilası için tahsis olunan asker ve zabitan bir bölgeye toplanarak itlaf yöntemleri öğretilip sonrasında kendileri sınava tabi tutulmuşlardır.⁵⁰ Yapılan bu çalışmaları takiben Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmet Nesimi Bey Meclis-i Mebusanda çekirge ile mücadele için ayrıntılı bir şekilde açıklama yapmıştır. Açıklamaya göre çekirgeli arazi on beş mıntıkaya ayrılacak ve her mıntıkanın başına birer tane mücadele müdürü tayin olacaktır. Daha sonra

⁴⁴Ahenk, 16 Mart 1916, 2; Mehmed Süreyya, “Çekirgeler Hakkında Konferans”, *İktisadiyat Mecmuası* 3, (29 Şubat 1331), 5-6.

⁴⁵“Ziraat Mekteb-i Âlisi haşerat dersi ve laboratuvarı muallimi Mehmed Süreyya Bey tarafından çekirgelerin suret-i itlafı hakkında tanzim ve ita kılınan rapor”, *Ticaret ve Ziraat Nezâreti Mecmuası*, (1331), 219-233.

⁴⁶Boher, 1332-1333 *Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de*, 315, 342-343.

⁴⁷Mehmed Süreyya, “Çekirgeler”, *İktisadiyat Mecmuası*, (Şubat 1331), 5-6.

⁴⁸Boher, 1332-1333 *Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de*, 281-284.

⁴⁹Öğün, *Kafkas Cephesinin*, 106-107.

⁵⁰“Çekirgelerin Madde-i Simya İstimaliyle İtلافı Usulleri”, *Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası* 6, (Zilkade 1336/Temmuz 1334), 405.

100 zabıt, 1000 kadar muakkip ve askerler ile imha işine başlanılacaktır. Teşkilat düzenine göre ellerinde bulunan 750 km çinko üçer kilometreden 250 kola ayrılmıştır. Her kola bir çavuş, on eğitilmiş nefer ve 120 amele görevlendirilmiştir. Bu şekilde aynı tarihlerde 250 kol için 30.000 amele çekirge mücadelesine katılmıştır. Bu çekirge teşkilatı Alman bilim insanı Boher’in idaresi altında olup kendisinin yanı sıra üç yabancı ve üç yerli müfettiş de tayin olmuştur. Ayrıca çekirge yumurtalarının bulunduğu bölgelerin haritaları ve krokileri de düzenlenmiştir.⁵¹

Ülke ziraatına vahim derecede zararları dokunan ve bu surette ekonomide büyük kayıplara yol açan istilacı çekirge zararlısının kesin surette imhasının lüzumuna değinen Süreyya Özek çekirgelere karşı leylekler, sığırcık kuşu ve diğer kuşların faydalı olduğunu ortaya koyduktan sonra bu kuşların korunmasının önemine de temas etmiştir.⁵² Konferansın ardı sıra kaleme aldığı yazılarda çekirgeler hakkında daha detaylı bilgilere yer veren Süreyya Özek, bu konuyla ilgili olarak çekirgelerle nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair kapsamlı açıklamalar yapmıştır. Ona göre kazma, kürek ve keser gibi çinko engeli kurmak için lazım olan aletler her köylü nezdinde mevcut olmalıdır. Toprağına göre köylü kürekle dahi çukur açar, kazma ancak taşlık bölgelerde kullanılmalıdır. Keserden ise kazıkları çakmak için faydalanılmalıdır. Çekirgelerin göç istikametini belirlemek için flamalar hazırlanmalı; bu hususta flama vazifesi yerine kürek sapları, adi dallardan yapılan sırtıklar kullanılabilirdir. Zira flamalar ile çinko engelin yapılacağı güzergâh belirlendiği ve çinkolar gönderildiği takdirde amele taburları bunların istikametini gösteren yöne göre bir mücadele hareketi düzenlemiş olacak ve nihayetinde zaman ve ameleden tasarruf edilebilecekti.⁵³ Süreyya Özek’in önerisine göre diğer usullerde olduğu gibi çinko usulünde de sabahleyin şafak ile beraber amele iş başında bulunması gerekiyordu. Hatta köy imamları ve jandarma birlikleri akşamdan sabah için yapılacakları düzenleyip köylüleri erken gelmeleri hususunda uyarılarda bulunmalıydı. Fakat bazı bölgelerde sabah ahır işleri ile uğraşan köylüleri erkenden getirmeye çalışmak pek de kolay olmayacaktı. Ancak müfettişler ve yetkililer çinko levhaların gerekliliği ve etkisini ispatlayınca köylüler erkenden ve toplu olarak çalışmaya daha istekli olacaklardı.⁵⁴

Görüldüğü üzere Süreyya Özek, Türk tarımını önemli ölçüde etkileyen ve çiftçi emeğini yok eden çekirge zararlıları üzerine kapsamlı araştırmalar gerçekleştirmiştir. Sadece laboratuvar ortamındaki bilimsel analizlerle yetinmeyen Süreyya Özek, doğrudan saha araştırmalarıyla elde ettiği verilerle alana önemli katkılar sağlamıştır. Bu bütüncül yaklaşımı sayesinde hem teorik bilgi üretmiş hem de tarımsal uygulamalara doğrudan etki eden sonuçlar ortaya koymuştur.

Zararlılarla Mücadeleye Dair Çalışmaları

Süreyya Özek, bitki koruma-haşerat gibi iki önemli konudaki çalışmalarının yanı sıra Türkiye’de biyolojik mücadelenin tarihiyle de özdeşleşmiş bir bilim insanıdır. Modern Türkiye’de İkinci Meşrutiyet yıllarında ortaya çıkan entomoloji ve biyolojik mücadele çalışmaları o dönemde Osmanlı Devleti’ne bağlı olan Sakız Adası’nda, turuncgil bahçelerinde Torbalı koşnil *Icerya purchasi* zararlısıyla mücadele amacıyla yurt dışından *Coccinellidae* familyasına mensup *Rodolia cardinalis* isimli böceğin getirilmesi ile uygulanmaya başlamıştır. Turuncgil bahçelerinde gerçekleştirilen bu uygulama, ilerleyen yıllarda benzer bir sorunun İstanbul’da tekrarlanması üzerine, ilk entomoloji uzmanı ve bilim insanı olan Süreyya Özek tarafından tekrar hayata geçirilmiş; Fransa’dan getirilen bu gelin böceği, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde üretilerek biyolojik mücadele

⁵¹“Çekirge Mücadelesi”, *İktisadiyat Mecmuası* 2/40, (8 Rebiül-âhir 1335/1 Şubat 1917).

⁵²“Memleketimizde Çekirge Mücadelesi”, *Ahenk*, 16 Mart 1916.

⁵³Mehmed Süreyya, “Çekirgelerin Çinko Usulüyle İtlafları”, *Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası* 4, (İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, Kanun-ı Sani 1334), 280.

⁵⁴Süreyya, “Çekirgelerin Çinko Usulüyle İtlafları”, 282.

kapsamında kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁵ Bunu daha sonra Süreyya Özek ve Hovasse tarafından 1931’de yürütülen faunistik çalışması izlemiştir.⁵⁶

Novius Cardinalis ve *Alphelinus mali* gibi mali faydalı böcekleri biyolojik mücadelede kullanan yine Özek olmuştur.⁵⁷ *Icerya purchasi* muzır böceğinin Mersin ve Dörtöl dolaylarındaki narenciye bahçelerinde yaptığı tahribat üzerine Özek, bizzat bölgede incelemelerde bulunmuştur. Bu kapsamda zararlıya karşı getirdiği *Novius Cardinalis* isimli faydalı böcek sayesinde narenciye ağaçları tahrip olmaktan kurtarılmıştır. Türkiye’de bu faydalı böceğin mücadele tatbikatı olarak getirilmesi ve kullanılması Süreyya Özek tarafından gerçekleştirilmiştir. Aslında Özek, bu faydalı böceği Fransa’daki eğitiminden dönüş esnasında getirmiş ve Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul ve civarında bahçelerinde kullanarak *Icerya* olarak bilinen zararlıyı tümüyle yok etmiştir. Daha sonra 1922 yılında Mersin’deki portakal ve İstanbul’daki meyve bahçelerinde kullanılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Mersin’de yaygın olarak görülen zararlı, Adana Ziraat Müdürü olarak görev yapan Celâl İyriboz tarafından tespit edilmiş ve Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinden arkadaşı olan Süreyya Özek’i inceleme yapmak üzere Mersin’e davet etmiştir. Halkalı’daki laboratuvar ve böcek koleksiyonu içinden örnekleri alarak Mersin’e geçmiştir. Zararlının bahçeleri istila ettiği tespit edilmiş ve yürütülen kararlı mücadele neticesinde birkaç hafta içinde Mersin ve civarındaki bahçeler kurtarılmıştır.⁵⁸

Benzer şekilde *Eriosoma lanigerum Haurm* adını taşıyan elma pamuklu bitinin doğal düşmanı olan *Alphelinus mall Hald*, Süreyya Özek tarafından getirilmiştir. Elma pamuklu biti, Türkiye’nin hemen her yöresinde görülen elma bahçelerinin en önemli düşmanlarında biridir. Süreyya Özek, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde çalışırken bu haşerenin elma bahçelerinde yaptığı tahribatı tespit etmiştir. Böceğin saldırdığı ağaçlara ek olarak *Zeuzere pyrina* ve *Cossus ligniperda* isimli haşerelerde saldırmış ve ağaçların kurumasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Süreyya Özek, Paris’teki eğitimi sırasında hocası Marchal’ın yanında çalışırken hocasının Amerika’dan *Alphelinus* isimli faydalı böceği getirip Paris ve Güney Fransa’daki Mentoncanlı Faydalı Böcek Yetiştirme Enstitüsünde çalıştığını görmüştür. Burada kendisinden edindiği bilgi birikimi ve hocası Marchal’dan istediği örnekler vasıtasıyla Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke günlerinde Halkalı’nın yanı sıra Adapazarı ve civarında yaygın olarak görülen elma pamuklu bitine karşı mücadelede kullanmıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki şeftali bahçelerinde görülen *Diaspis pentagona Targ.* (dut kabuklu biti) isimli haşerenin şeftali ve dut bahçelerini ciddi ölçüde tahribata uğrattığını tespit etmiştir. Haşereye dair ilk tespitler yine Süreyya Özek idaresinde gerçekleştirilmiş; mektep civarında yürütülen araştırma seyahatine çıkan Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi öğrencileri tarafından belirlenmiş ve koleksiyona alınmıştır. 1913 yılında bir araştırma gezisinde Bakırköy bahçelerinde meyve ağaçlarını incelerken bir dut ağacı üzerinde aynı haşere görülmüştür. İstanbul Vilâyeti Ziraat Müdürlüğü daha önceki dönemler çözümü bölgedeki dut ağaçlarını kestirmekte bulmuş ve birçok bahçe yok olmuştur. Benzer haşerenin Büyükada’dan Yalova bölgesine doğru geçtiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine Özek, Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsüne giderek müdür Tahir Ertuğrul Yetmen ile görüşme yapmıştır. Yapılan incelemelerde bu haşereye karşı etkili olacak faydalı böceğin İtalya’da olduğu görülmüş ve hemen *Prospaltella* isimli böceği ithal ettirmiştir. İtalya’dan getirilen böcek vasıtasıyla mücadeleye başlanmış ve bahçeler haşereden kurtarılmıştır.⁵⁹

⁵⁵Akif Kansu, “Biyolojik Mücadelenin Geçmişi ve Geleceği”, *Türkiye I. Biyolojik Mücadele Kongresi Bildirileri*, (Adana: 1986), 1-24; Zeliha Düzgüneş, “Natural enemies of scale insect and their control in Turkey”, *VIIth International Congress of Plant Protection*, (Paris: 21-25 September 1970).

⁵⁶Süreyya Özek ve Hovasse, *Les ennemis des pins aux Iles des Princes*, (İstanbul: Demy 8 Şirketi Mürettebiye Matbaası, 1931), 32.

⁵⁷“Kim Kimdir: Süreyya Özek”, *Böcü* 1/1, (Mayıs 1964), 23.

⁵⁸Süreyya Özek, “Biologi Usulleriyle Memleketimizde Yapılmış Mücadele Üzerine Bakış”, *Böcü* 1/4, (Ağustos 1964), 25.

⁵⁹Süreyya Özek, “Memleketimizde Biyolojik Mücadele Üzerine Bir Bakış”, *Böcü* 1/5, (Eylül 1964), 28-29; Suzan Gürkan, “Marmara Bölgesinde Şeftali-lerde Zararlı Olan Dut Kabuklu Biti (*Pseudaulacaspis pentagona* Targ.)’nın Biyo-Ekolojisi Üzerinde Araştırmalar”, *Bitki Koruma Bülteni* 22/4, (Aralık 1982), 180.

Kaynak: *Haşerat-ı Ziraiye Mecmuası*, 200

Görsel 5. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi öğrencileri haşerat dersi dolayısıyla tatbikat dersinde

Biyolojik mücadele çalışmalarının Türkiye’deki üçüncü uygulama aşaması *entomophthora grylli* ile olmuştur. 1913 yılında Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Haşerat Laboratuvarında Süreyya Özek çalışırken, Doğu Trakya’da *Caliptamus italicus* isimli haşerenin yazlık ürünlerde ciddi ölçüde tahribat yaptığı tespit edilmiştir. Ali Rıza Erten’le yaptıkları incelemelerde bu çekirge sürülerinin mantarı ve sari hastalıklar sebebiyle telef oldukları görülmüştür. Öte yandan aynı dönemde *Doclostaurus maroccanus* Tunb. isimli Fas çekirgesinin Güney Anadolu’da ciddi tahribat yaptığı görülmüş ve 1914 yılı mücadele döneminde Milli Emlak İdaresine bağlı Torbalı Çiftliği çalışma merkezi yapılmıştır. Burada çinko levhalarla sürü muhafaza altına alınmış ve ilaçlar pülverizatörlerle çekirge ve otlar üzerine serpilmiştir. 1912-1915 yılları arasında Fas ve Sırtı haçlı çekirge türleri Güney Anadolu ve civarındaki illerde ciddi tahribat yapmıştır. Bunun üzerine Fransa’dan İpekçilik Enstitüsü aracılığıyla hastalık için birkaç tüp ilaç getirilmiştir. Daha sonra Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü’nde Nikolaki Efendi ve Süreyya Özek, İzmir ve çevresinde uygulama yapmak üzere görevlendirilmiştir. Nikolaki Efendi ile İzmir Ödemiş çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda belirlenen böceklerin, Paris’ten temin edilen tüpler aracılığıyla sayılarının artırıldığı ve bu şekilde yayıldığı tespit edilmiştir. Böylece birkaç çekirge grubu ayrılmıştır. Böylece birkaç çekirge sürüsü ayrılmıştır. Pülverizatörler vasıtasıyla sürülerin üzerine ve otlara serpilmiştir. Süreyya Özek, Ödemiş’te kalırken, Nikolaki Efendi Alaşehir’e geçerek burada bir mücadele birimi oluşturmuştur. Çekirgeler üzerine birçok biyolojik mücadele tatbikatı yapılmış, ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır.⁶⁰ 1916 yılında bu yöndeki çalışmalara Polonyalı Dr. Kopee tarafından böceklerde üretim ve gömlek değiştirme safhasını açığa çıkaran *Limatria dispar* üzerinde incelemelerle devam edilmiştir. Bu sayede küçük böceklerin meydana geliş safhalarının nedenleri ortaya konmuştur. Daha sonra zeytin sineği üzerinde çalışmalar yapmış ve *Aphoscide* maddelerinin haşereyi hadım kılma noktasında denemeler yapılarak zeytin sineği ile müessir bir mücadele yapılabileceği kanaatine varmıştır.⁶¹

Süreyya Özek, Mersin-Antalya güzergâhında yer alan portakal bahçelerinde sıklıkla görülen Beyaz Portakal Böceği ile mücadele çalışmalarında önemli araştırmalar yürütmüştür. Haşerenin yarattığı tahribatla ilgili 1910 yılında bölgedeki bir ziraat memurunun yazdığı risaleden haberdar olmuştur. Aynı tarihlerde Suriye’den

⁶⁰Süreyya Özek, “Memleketimizde Biyolojik Mücadele Üzerine Bir Bakış”, *Böcü* 1/6, (Ekim 1964), 5-6.

⁶¹Süreyya Özek, “Memleketimiz Dışında Yapılan Biyolojik Mücadelelere Bir Bakış”, *Böcü* 1/7, (Kasım 1964), 5-6.

faydalı böcekler ithal edilmişse de başarılı olunamamıştır. Süreyya Özek, yaptığı çalışmalarda haşerenin tahribat yaptığı böceğin *Novius Cardinallis* değil, ona çok benzeyen *Chilochorus bipustulatus* isimli haşereden kaynaklı olduğunu tespit etmiştir. Aynı böceğin yarattığı tahribata 1916 yılında Kudüs ve dolaylarında yaptığı incelemelerde rastlamıştır. Savaş yıllarında Fransa ve İtalya’dan biyolojik mücadele için gerekli olan *Novius* faydalı böceği ithal edilememiş; bu durum ancak Mütareke döneminde mümkün olmuştur. Aynı dönemde Fransa’dan hocası Marchal’dan tayyare ile gönderilen bir *Novius* kolonisi almış ve bunları Yeşilköy ve İstanbul dolaylarındaki akasya ve mimozalarda bol miktarda bulunan *Icerya* ile besleyerek üretimini artırmıştır. Üretilen bu haşereler 1919 yılı Mayıs ayında özel kafesler içerisinde Mersin Ziraat Müdürü Celâl Şevket İyriboz’a gönderilmiştir. Bu kolonilerin yardımı, Süreyya Özek’in desteği ve Celal İyriboz’un özverili çalışmaları neticesinde bir ay içerisinde portakal bahçeleri bu haşereden temizlenmiştir.⁶²

Biyolojik mücadele konusundaki bu çalışmalar, Osmanlı Devleti’nin tarım reformuna dair çeşitli analizler yapma imkânı sunmaktadır. Biyolojik mücadele ile ilgili mevcut sınırlı araştırmaların ortaya koyduğu iki önemli husus bulunmaktadır. Bunların ilki, Osmanlı döneminde biyolojik mücadele çalışmalarına atfedilen önemin oldukça geç fark edildiğidir. İkinci Meşrutiyet döneminin ardından Süreyya Özek’in girişimleri ve bu alandaki çabaları, bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir. İkinci husus ise yararlı böceklerin yurt dışından ithal edilerek yerel alanda uygulanması sonucu elde edilen faydanın, uygulamalı eğitimlerle gösterilmesi ve bu bağlamda yerel üretim faaliyetlerinin başlamış olmasıdır. Süreyya Özek’in Mersin, Antalya ve İstanbul’da gerçekleştirdiği mücadeleler, bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özek yalnızca tarım konusunda değil, aynı zamanda ormancılık ve orman entomolojisi alanında da örnek sayılabilecek çalışmalara imza atmıştır. İstanbul Adalarında yaygın olarak görülen ve ada çamlarına musallat olan arızların tanınması ve fenni bir mücadele yapılabilmesi için bir teşkilatın kurulması konusunda önemli çalışmalar yürütmüştür. Kendisi Halkalı Ziraat Mektebi Haşerat Laboratuvarında çalışırken, Adalarda sıklıkla görülen çam haşerelerini tetkik etmiştir. Bu konudaki araştırma sonuçlarını o dönemki İstanbul Belediye Başkanı Dr. Op. Cemil Topuz’a bir rapor halinde sunmuştur. Bilime ve bilim insanlarına karşı ilgisi olan Cemil Topuz, kendisini 1919-1920 yıllarında bu konuda araştırma yapmaya ve mücadele etmekle görevlendirmiştir. 1919 yılında mücadeleye başlamış, ormanı böcekli enkaz ağaçlardan temizlemiştir.⁶³

Pembe koza kurdunun Çukurova bölgesine 1914-1924 yılları arasında hem Fellahlar (Arap çiftçiler) hem de S. R. Gilado adlı Nebati Yağ ve Pamuk Fabrikasının sahibi tarafından Mısır’dan pamuk tohumu ithalatı ile yayıldığı belirlenmiştir. 1925 yılında Mersin’den Gaziantep’in İslâhiye ilçesine kadar olan bölgede %40 verim düşüşüne neden olmuştur. Pembe kurtla mücadele ya emek yoğun tarımsal faaliyetleri ya da pamuğun buğdayla değiştirilmesi gibi ürün deseninde değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Ayrıca aşırı yağışlar ova köylerinde büyük ekonomik zarara yol açtığından, pamuk üreticileri büyük bir sermaye yetersizliğinin pençesinde çapalama ve ürün verimi konusunda büyük sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle aşırı yağışlar pamukta zararlı böceklerin zararını artırmıştır.⁶⁴ Böylece pembe kurt Çukurova’da da alarm vermiştir. Ağustos 1924’te Çukurova’da pembe kurt zararlısına karşı önlem almak ve tarımsal durumu incelemek üzere müsteşar Süreyya Özek görevlendirilmiştir.⁶⁵ Süreyya Özek, Adana Valisi ve Büyükşehir Belediye Başkanı Hilmi Uran ve Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Alimünif Yeğenağa ile birlikte pembe koza kurdunun ortaya çıktığı 10.000 dekar arazide incelemelerde bulunmuştur. Haşere tarafından yaklaşık 5.000 dekar arazinin tahribata uğratıldığı bildirilmiştir. Pembe koza kurdu ile mücadele kapsamında Adana’da pamuk numunelerine dayalı

⁶²Süreyya Özek, “Memleketimizde Beyaz Portakal Böceği ile Mücadele”, *Tomurcuk* 1/9, (Eylül 1952), 10.

⁶³Süreyya Özek, “Ada Çamlarına Musallat Olan Böcekler”, *Türk Biyoloji Dergisi* 3/3, (1953), 133-146.

⁶⁴Kemal Sezen, *Pamuk Ziraatı*, (İstanbul: İktisat Vekaleti Yayınları, 1931), 7; Bk. “Bu Hafta Adana” *Altın Yurt*, 31 May 1923.

⁶⁵BCA, 30.10.0.0/185.277.2, 06.08.1924, 1-2.

bir açıklama yapmıştır.⁶⁶ Bunun üzerine, tarımsal hastalıklara karşı bilimsel önlemler alınması gerekliliği Çukurova’da pamuğa bulaşan ve tahribata neden olan pembe kurt, ilk olarak Aralık ayında TBMM’nin gündemine gelmiştir. Komite üyesi ve İzmir Milletvekili olan Mustafa Rahmi Köken tarafından bu konu dönemin Adana basınında da yer almıştır.⁶⁷

1931 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafınca düzenlenen Ziraat Kongresi’nde “Haşerat” başlığıyla bir rapor kaleme alan Süreyya Özek, raporda genel olarak ülkenin dört bir yanını saran haşerelerden söz etmiş ve buna karşı tam teşekküllü bir program hazırlanmasını önermiştir. Süne haşeresinin yarattığı tahribattan başlayarak Çukurova pamuklarına musallat olan pembe kurt haşeresi ve özellikle çekirge ile mücadele çalışmalarına ayrıntılı olarak değinmiştir. Raporun son kısmında mevcut durumdaki Ankara, Bornova ve Adana Zirai Mücadele İstasyonlarının eksikliklerine dikkat çekmiş ve bu konuda laboratuvarlardaki noksanlıkların tamamlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Diğer yandan tarımsal mücadele ve bitki koruma ile ilgili çalışmalarda, vekâlet altında bulunan memur sayısının yetersiz olduğu durumlarda, orta seviyedeki ziraat okullarında kursların düzenlenmesi ve bu okullardan mezun olanlara belirli bir ücretle görev verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁸

Kaynak: *Koruma* 19, Aralık 1961

Görsel 6. Bornova Ziraat Mektebinde 1930 tarihli Zirai Mücadele Kursu. Ön tarafta Süreyya Özek yer almaktadır.

Süreyya Özek, akademik hayatında edindiği bilgileri basit, anlaşılır ve halkın kolayca anlayabileceği bir seviyeye indirgemıştır. Bu yöntemle, Türk çiftçisinin bilimsel verilere dayalı ve birim alandan maksimum verim artışı sağlayıcı üretim yapmalarına olanak sağlayan çalışmalar yapmıştır. Kurs, konferans, demonstrasyon ve tarla günleri gibi çiftçilere yönelik pratik bilgiler sunan eğitimlere önem vermiştir. Örneğin bu amaçla 1930 yılında Bornova Ziraat Mektebinde geniş çaplı bir “Zirai Mücadele Kursu” tertip etmiştir. Mektebin bahçesinde oluşturulan büyük bir alanda yöredeki çiftçilere ve mektebin öğrencilerine yönelik kurs verilmiştir.⁶⁹

⁶⁶ BCA, 30.10.0.0/185.277.2, 3.

⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 2, Cilt XI, Birleşim 28, 29 Aralık 1924, 282; “Öğleden Sonra Meclis Müzakerati”, *Yeni Adana*, 31 Aralık 1924.

⁶⁸ Süreyya, “Haşarat”, 1931 *Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları* 1, (Ankara: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1931), 1230-1240.

⁶⁹ *Koruma* 19, (Aralık 1961).

1931 yılından itibaren tarımsal üretim kapasitesine yönelik faaliyetlere başlanmıştır. Bu süreçte Entomoloji Uzmanı Süreyya Özek, Çukurova Bölgesi’nde yaygın olarak görülen ve özellikle pamuk bitkilerinde zarar veren yeşil kurt, pembe kurt ve süne haşeresi ile zeytin bahçelerinde sıkça tespit edilen zeytin sineği gibi zararlılarla Dört Yol’da mücadele etmiştir. Bu çerçevede, Adana Zirai Mücadele İstasyonundan ziraat teknisyeni Salih Efendi Dört Yol’a, Sadettin Efendi ise Urfa’ya görevlendirilmiştir.⁷⁰ Bu kararlı mücadele sonucunda, 1933 yılında 1.000 dekar arazi çekirge haşeresinden temizlenmiş, 120.000 dekarlık arazi ise hububat bitkilerine musallat olan tarla farelerinden arındırılmıştır. Ayrıca, portakal ve limon ağaçlarında meydana gelen zararlı haşerelere karşı yürütülen mücadelenin ve ilaçlama çalışmalarının zamanında gerçekleştirilmesi sayesinde, zararlılar etkisiz hale getirilmiştir. Bağcılık alanlarında ise 8.000 dekar büyüklüğündeki bağ mıntıkası kınacık gibi hastalıklardan kurtarılmıştır.⁷¹

Süreyya Özek, öncü bilim insanı olarak 1933 yılında Mısır Hükümeti Zirai Mücadele Teşkilatı üzerinde incelemelerde de bulunmuştur. İncelemeler esnasında *Novius* yetiştirme laboratuvarlarını tetkik etmiş ve kendilerinden bir miktar *Novius* böceğinden almıştır. İskenderiye’de vapura bir kutu *Novius* ve *Icerya* getirilmiştir. Dönüşte vapur İzmir’e uğrayınca böcek kutusunu alan Özek, Pasaport İskelesinden çıkarak Bornova’daki Garbî Emraz ve Haşerat İstasyonuna götürmüştür. Böylece *Novius* faydalı böceğini İstasyon koleksiyonuna ekleyerek Türk tarımına faydalı olacak bir hizmeti yerine getirmiştir. İlerleyen yıllarda Adana Zirai Mücadele Enstitüsünden Haydar İrtel ve İstanbul Belediyesi Bahçeler Müdürlüğü Mücadele amiri Eşref Uraz başta olmak üzere birçok ziraatçı yeniden görülen *Icerya* zararlısına karşı mücadelede Bornova’daki enstitüye başvuru yaparak faydalanma imkânı bulmuşlardır.⁷²

Yurtdışı ve İdari Görevleri

Süreyya Özek yalnızca entomoloji alanındaki çalışmalarıyla değil, aynı zamanda yönetim ve eğitim başta olmak üzere çeşitli sektörlerdeki katkılarıyla da Türkiye’de öne çıkan önemli isimlerden biridir. Bilimsel bilgi üretiminin yanı sıra, bu bilgiyi sahada uygulamaya koyarak tarım politikaları, eğitim sistemleri ve idari yapılanmalar üzerinde etkili olmuş; böylece çok yönlü bir etki alanı oluşturmuştur.

Bu bağlamda Süreyya Özek’in Orman Mekteb-i Âlisi müdürlüğünü yaptığı dönem işgal günlerine denk gelmiştir. İstanbul’un işgalinin ilk aylarında İngiliz subayları Bahçeköy’e giderek Orman Mekteb-i Âlisinin bulunduğu binanın kışla olduğunu iddia ederek mektebin kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Orman Mekteb-i Âlisi idaresi tarafından yapılan açıklamada mektep binasının süvari karakolundan yapılan tadilat sonucunda inşa edildiği ifade edilmiştir. İngilizler bu açıklamayı bir süreliğine yeterli görmüşlerdir. Ancak 31 Aralık 1918 tarihli “Geri Dönüş Kararnamesi” doğrultusunda Bahçeköylü Rumların eski yerlerine dönmeye başlaması bölgede sıkıntılı günlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bahçeköylü Rumların bölgeye tekrar dönmesi üzerine İngiliz işgal kuvvetleri mektebin iki gün içerisinde boşaltılarak Rumların burada ikamet etmelerini talep etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti, Şubat 1919’da yaptığı değerlendirmede mektepte 50 öğrenci ile 25 memur ve müstahdemin olduğundan bunların başka yere naklinin zorlukları üzerinde durmuştur. Nezaret iki gün gibi kısa bir sürede naklin gerçekleştirilemeyeceğini ve âli (yüksek) seviyede mektep öğrencilerinin mağdur edilmesinden yakılarak Rumların civar çiftliklerden birine veya başka bir yere iskân edilmelerinin daha doğru olacağını belirtmiştir. 11 Temmuz’da Bahçeköylü Rumlar arabayla birlikte köye giriş yaprak Orman Mekteb-i Âlisine saldırıda bulunmuşlardır. Bölgedeki gerilimin artması üzerine mektebi

⁷⁰“Pamuk ve Portakal Hastalıklarıyla Mücadele”, *Akşam*, 27 Mart 1939, 9; Bk. 1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları, 1233-1236.

⁷¹“Adana’da Zirai Vaziyet Bu Sene Çok İyidir”, *Akşam*, 26 Şubat 1934, 7; 1925-1960 yılları arasında Süreyya ve Ali Rıza Bey başta olmak üzere yerli ve yabancı bilim insanları tarafından entomoloji ve fitopatoloji konularında birçok çalışma yapılmıştır. Bilimsel araştırma ve çalışmalarda Türkiye’de bitkilere zarar veren ve halkın elindeki mahsulün kalitesini düşüren birçok zararlı ve haşere tespit edilmiştir. Daha sonra yürütülen planlı ve programlı zirai mücadele çalışmaları sayesinde Türk çiftçisinin ürününü zarara uğratan zararlı/hastalıklara karşı çaba içine girilmiştir. Türk Hükümetlerinin bu konudaki çaba ve mücadelesi için Bk. Kırkpınar, *Türkiye’de Zirai Eğitim*, 63-64, 87-88, 148-149.

⁷²Süreyya Özek, “Biologi Usulleriyle Memleketimizde Yapılmış Mücadele Üzerine Bakış”, *Böcü* 1/4, (Ağustos 1964), 26.

korumak üzere jandarma görevlendirilmiştir. Bakırköy Kaymakamı ile Büyükdere bölgesinin asayişinden sorumlu üç İngiliz subayı Bahçeköy’e gelerek ortamın yatıştırılması için ahali ile görüşmüşlerdir. Ancak sükûnet çabalarına rağmen Bahçeköylü Rumlar, mektep öğrencilerine yönelik kışkırtıcı tavır takınmışlardır. Hatta Mektep Müdürü Süreyya Özek ve idarecilerden bazıları bulunmadığı bir anda Rumlar ile öğrenciler arasında arbede yaşanmıştır. Olayların daha da ileri gitmemesi için eylül ayında Rumların Orman Mekteb-i Âlisinde iskân edilmesine karar verilmek zorunda kalınmıştır.⁷³

Orman Mekteb-i Âlisi eğitime devam etmek amacıyla önce bir ay süreyle Sarıyer’de Horozoğlu Konağına daha sonra da Yedi Sekiz Hasan Paşa Konağına taşınmıştır. Mektepte uzun süre muallimlik yapan ve Mütareke Dönemi’nde müdürlük görevine getirilen Süreyya Özek, mektebin yaşadığı zor günlerle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Orman Mektebi’nin esaslı derdi, mektebe bağlı mütehassıs hoca bulmaktı. Haftanın çok günleri, Hocasızlıktan talebenin vakti heder oluyordu. Mevcut hocalar, şehirden uzak bu mektepte haftada birkaç gün kalmaktan adeta yılıyorlardı. Bu gayri tabii ahvalde, düşman işgalinin de tesiri olduğu muhakkaktır. Hocaları şehirden alıp mektebe getirmek ve akşama yine İstanbul’a götürebilmek çarelerini aradım. Bütçede tahsisat yoktu. Nezarette Baytar Umum Müdüründen Karacabey Harasından mektebe de bir çift beygir almağa muvaffak oldum. Şişli-Bahçeköy arasında Tefvîk ağının körüklü arabasını işlettim.”⁷⁴

Süreyya Özek, mektepte yenilik yapmak için birçok girişimde bulunduğunu ancak bunların işgal şartları ve bütçe yetersizliği gibi gerekçeler nedeniyle sürekli askıda kaldığını ifade etmiştir.⁷⁵ Süreyya Özek, Ziraat Vekâleti Müsteşarı olarak görev yaptığı 1924-1927 yılları arasında birçok çalışma içerisinde yer almış, tarımla ilgili konularda söz sahibi olmuş ve her türlü çalışmaya destek vermiştir. 1928 yılında Himaye-i Eşcar adıyla kurulan ve daha sonra Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti adını alan kurum bünyesinde Türkiye’nin ağaçlandırılması, ormanların korunması ve muhafazası konularında önemli çalışmalar yürütmüştür. Ülkenin dört bir yanını karış karış gezerek ağaç sevgisini çocuklara aktarmak, halkın çevre dostu bilincini artırmak, bahçe kültürleri bakımından önde gelen yörelerde meyve ağaçlarının ıslahı yoluyla kaliteli ve organik meyveler yetiştirerek uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek ve ülke sathında düzenlenen ağaç bayramları vasıtasıyla fidancılık faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş olan Türkiye Ağaç Koruma Cemiyetinin üyeleri arasında aktif bir rol üstlenmiştir.⁷⁶

Süreyya Özek’in aktif olarak görev aldığı bir diğer önemli konu, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya çıkan salgın hayvan hastalıklarıdır. Ülkenin oldukça sıkıntılı günler yaşadığı bu süreçte ortaya çıkan; Eylül 1925 tarihinde Erzurum ve çevresinde etkisini artıran veba-yı bakarî, tüm önlemlere rağmen Yozgat’a kadar uzanan hat boyunca yayılım göstermiştir. Ziraat Müsteşarı Süreyya Özek, Dahiliye Vekili Cemil Bey’i ziyaret ederek salgının durumunu kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Süreyya Özek, bu büyük salgın karşısında kolluk kuvvetleri ve özellikle Dahiliye Vekâletindeki memurların desteğiyle oluşturulan hattın daha etkin bir şekilde varlık gösterebilmesi için güçlendirilmesi ve Kızılırmak’ın batı kıyısında yeni bir hattın tesis edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Cemil Bey, bu bağlamda gerekli çalışmaları başlatmış ve çevre vilâyetlerdeki veteriner hekimleri belirtilen bölgede toplayarak mücadeleyi başlatmıştır.⁷⁷

⁷³Süreyya Özek, “Orman Mektebi Âlisine ve Bazı Hususlara Dair Hatıralarım”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken (1857-1957)*, (Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957), 343.

⁷⁴Özek, “Orman Mektebi Âlisine Dair Hatıralarım”, 342-343.

⁷⁵Ahmet Nizamoğlu, “Osmanlıdan Cumhuriyete Orman Mekteb-i Âlisi (1909-1934)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 25/2 (2024) 539; Bk. Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 40.

⁷⁶*Cumhuriyet*, 2 Kanunuevvel 1930; *Hakimiyeti Milliye*, 3 Kanunuevvel 1930; *Ulus*, 22 Haziran 1939; *Akşam*, 22 Haziran 1939; *Ulus*, 16 Aralık 1942.

⁷⁷*Cumhuriyet*, 30 Eylül 1341.

Süreyya Özek, TBMM’de yapmış olduğu konuşmada, veba-yı bakarînin her yıl Türkiye’de önemli tahribatlara yol açtığını ve bu hastalığın Rumeli’ye kadar yayıldığını, ancak alınan tedbirlerle bu duruma müdahale edilebildiğini beyan etmiştir. Bununla birlikte güney komşular arasında yer alan Irak, Suriye ve İran’ın yanı sıra Ermenistan’dan sürekli olarak gerçekleştirilen hayvan nakliyatları neticesinde veba-yı bakarînin yeniden ortaya çıktığına dikkat çekmiştir. Özek, Haziran 1925 tarihinde Mardin, Diyarbakır ve Erzurum dolaylarında meydana gelen hastalığın, alınan önlemlere rağmen Kars, Erzurum, Erzincan, Trabzon, Beyazıt ile birlikte güneyde Mardin, Siverek, Diyarbakır, Urfa, Malatya ve Osmaniye bölgesine yayılım gösterdiğini vurgulamıştır. Özek konuşmasının devamında; *“bu hastalığı gelecek sene sıfıra indirmek için birtakım tedabir ittihaz ettik. Meselâ Diyarbakır’da de serum darülistihzarı yapmaktayız, Pendik, Diyarbakır ve Erzincan’da olmak üzere üç serum fabrikası olacaktır. Bundan maada bu hastalık bizim memleketimize hariçten girdiği için Suriye hududunda, İran hududunda ve Beyazıt civarında müteharrik üç heyeti baytariye dolaştıracağız. Bundan maada birtakım depolar tesis ediyoruz. Veba-i bâkarînin serumu bu memleketlerdeki depolarda daimî surette bulunacaktır. Binaenaleyh tertibatımız mükemmeldir”*⁷⁸ açıklamasını yapmıştır.

23 Mart 1924-07 Temmuz 1927 tarihleri arasında Şükrü Kaya, Hasan Fehmi Ataç ve Mehmet Sabri Toprak gibi Ziraat Vekilleri döneminde Ziraat Vekaleti Müsteşarlığı yapan Süreyya Özek⁷⁹ Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı görevinde zirai mücadele başta olmak üzere tohum ıslahı ve ziraat mekteplerinin altyapılarının güçlendirilmesi konularında çaba göstermiştir. Bu amaçla sık sık toplantılar tertip etmiş, tohum ıslah istasyonları müdürleri ile bir araya gelmiş ve tohumculuğun geleceğine yönelik programlar yapmıştır. Tohum ıslahı konusunda İsviçre’den davet edilen Odet Perrin, onun girişimleri ve tavsiyeleri doğrultusunda getirilmiş ve Eskişehir’deki Sazova Tohum Islah İstasyonunda çalışmalara başlanmıştır. Odet Perrin ile yapılan mukavele bizzat onun idaresinde gerçekleştirilmiştir. Zirai mücadele konusundaki çalışmalar ise daha ziyade tohumlukların ilaçlanması, meyve bahçelerinde muhtelif ilaçların tatbiki ve zeytin sineği mücadelesine büyük önem verilmiştir.⁸⁰ Benzer şekilde 1925 yılı içerisinde Türkiye’ye davet edilen Macar bilim insanı ve meteorolog Antal Réthly ile yapılan görüşmeler onun riyasetinde gerçekleştirilmiştir. Nitekim Özek ile yaptığı görüşmeyi Antal Réthly şöyle aktarmıştır:⁸¹

“Devlet Müsteşarı Süreyya ile görüştüm. Gerçekten bütün eski Fransızca dil bilgimi toparlamam gerekti. Fakat nihayet iyi anlaşmayı başardık ve anlaşacağız. Ondan sonra kısaca genel hatlarıyla Türkiye’ye ait görev alanını çizdi. Türk Hükümetinin iki bakanı, ülkenin tüm bölgesini ağ gibi saran meteoroloji istasyonu kurulması ve gözlemlerinin başlatılması için, Budapeşte’de 2 yıllığına is sözleşmesi yapmıştı.”

1921 tarihli Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi gereğince 1922 yılında kurulan ziraat mekteplerinin amaçlarının belirlenmesi, programlarının düzenlenmesi ve yönetim şeklinin, zamanın ihtiyaçlarına göre tanzim edilmesi amacıyla konu uzmanlarından oluşan meslek insanları tarafından bir kongre düzenlenmiştir. 9 Temmuz 1340 (1924) tarihinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde başlayan toplantılar 25 Temmuz’a kadar 16 gün boyunca devam etmiştir. Kongreye Ziraat Vekâleti Müsteşarı Süreyya Özek, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Rektörü Esat Muhlis Erkmen, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde kurulan mıntika ziraat mekteplerinin müdürleri, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi müderrislerinden Kimyager Nurettin Münşi, Tevfik Ali, Ali Rıza Erten, Ahmed

⁷⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 2, Cilt 19, Birleşim 12, 21.11.1925, 177.

⁷⁹BCA, 30.11.10/4.9.3, 19.03.1924.

⁸⁰Tunçer, *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*, 40.

⁸¹25 Ocak 1925’te kurulan Macar Meteoroloji Cemiyetinin (Magyar Meteorológiai Társaság) ilk genel sekreteri olan ve gerek ülkesinde gerekse dışarıda tanınan çok yönlü bir bilim adamı olan Prof. Dr. Antal Réthly, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 1925 Ekiminden 1927 yılının Kasımına kadar uzman idareci olarak, Türk meteorolojisinin düzenlenmesi için Türkiye’ye davet edilmiştir. Böylece Réthly’nin, ülkesinde 26 yıl hizmetten sonra Türkiye yolculuğu başlamıştır. Bk. Melek Çolak, “Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Bir Macar Meteorolog: Aksakallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/9, (Bahar 2009), 115-116.

Hamdi Dikmen, Cevat Rüştü Öktem, Ahmed Tefvik ve Şükrü Beyler, Orman Mekteb-i Âlisi Müderrislerinden Kimyager Nakiyyüddin, Ziraat Mühendisi Abdurrahman ve Ziraat Bankası Ziraat Âletleri ve Makineleri uzmanı Sükuti Bey olmak üzere birçok kişi katılmıştır.⁸²

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi’nde görüşülen hususlara paralel olarak 1924 tarihli bu kongrede ziraat okullarının işleyiş düzeni ile ilgili kararlar alındığı ve eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Süreyya Özek’in ziraat okullarının eksikliklerinin giderilmesi konusunda vekâlet bünyesinde kişisel olarak çaba göstermesine karşın müspet sonuç alamadığı görülmektedir. Zira Süreyya Özek’in müsteşarlık döneminde önerdiği konular, ancak 1927 yılında çıkarılan “Zirai Tedrisatın Islahına Dair Kanun” kapsamında düzenlenebilmiş ve bu tarihten sonra zirai eğitim politikaları yeniden yapılandırılmıştır.⁸³

Kaynak: *Yeni Çiftçilik*, 1 Temmuz 1340, 495

Görsel 7. 9 Temmuz 1340 (1924) tarihinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde başlayan Tali Ziraat Mektebi Kongresinden bir görünüm. Ortada Ziraat Vekâleti Müsteşarı Süreyya Özek yer almaktadır

Süreyya Özek, gerek Ziraat Vekâleti Müsteşarlık görevinde ve gerekse sonrasında Türk Hükümetlerinin çeşitli uluslararası organizasyonlar aracılığıyla ülkeler arası ortak çalışmalara katılım sağlama yönündeki çabalarında ve tarımsal felaketlere karşı yürütülen entomolojik mücadele çalışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’nin yurtiçindeki ve yurtdışındaki mücadelede gösterdiği özveri sayesinde, 1935 yılından 1938 yılına kadar çekirge istilalarının yurtiçinde etkili olmadığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte 1935-1938 yılları arasında zarar bakımından önemli bir etkisi olmamasına karşın, küçük çaplı çekirge istilaları da yaşanmıştır. Bu istilalara karşı hükümetler yurtiçinde gerekli tedbirleri alırken; yurtdışından da uzmanlar getirtilerek, bu uzmanların hazırladığı inceleme raporları doğrultusunda gelecekte atılacak adımlar belirlenmiştir. Ayrıca yurtdışındaki konferanslara katılım sağlanarak, uluslararası düzeyde zararlıların ve hastalıkların kontrolüne yönelik ortak mücadele çalışmalarında izlenecek yol haritası belirlenmiş ve mücadelede geliştirilen metot ve yöntemler yakından takip edilmiştir.

⁸²*Yeni Çiftçilik*, 1 Temmuz 1340 (1924), 493-495.

⁸³Kırkpınar, *Türkiye’de Zirai Eğitim*, 17-27.

Türk Hükümetlerinin çekirge ile mücadelesine yönelik uluslararası alandaki ilk çalışması, 1923 yılına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Avrupa’da, çekirge ve çeşitli haşerelere karşı mücadelede kullanılan güncel yöntemler ve entomolojik metotlar incelenmekte ve bilimsel bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla, ilk kez 1923 yılında uluslararası konferanslara heyetler gönderilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, 24-27 Haziran 1923 tarihlerinde Hollanda’da Uluslararası Fitopatoloji ve Entomoloji Konferansı düzenlenmiş olup, Türk heyetini temsil etmek üzere Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinden fitopatoloji uzmanı Ali Rıza Erten ve entomoloji uzmanı Süreyya Özek katılım sağlamıştır.⁸⁴ 1924 yılında Roma’da gerçekleştirilen Uluslararası Emraz-ı Nebatiye ve Haşerat Kongresine Tarım Bakanlığı Müsteşarı Süreyya Özek katılmıştır. Bu heyet, Hollanda’nın çeşitli eyaletlerinde bulunan ziraat ve bahçecilik alanında faaliyet gösteren kurumlarla tecrübe tarlalarını ziyaret etmekle görevlendirilmiştir. Süreyya Özek, bu toplantının ardından İspanya’da düzenlenen Zeytin ve Zeytinyağcılık Kongresine katılmış, Avrupa’dan getirtilen zirai aletlerin yerinde incelemesini yaparak teslim almıştır.⁸⁵

Süreyya Özek bu toplantılardan bir diğerini Cenevre’de afyon bitkisine dair üretimin sınırlandırılması konusunda yapılan kongreye 23 Aralık 1924’te katılım sağlayarak gerçekleştirmiştir. Lozan Antlaşması gereğince afyon ekim alanlarının sınırlandırılması ile ilgili kongreye Türkiye’yi temsilen Ziraat Vekâleti Müsteşarı olarak Süreyya Özek katılım sağlamıştır. Yapılan oturumlarda Türk Hükümetinin talepleri ve izleyeceği politikalar doğrultusunda afyon ekimine karşılık şeker pancarı ziraatını geliştirecek alet ve edevatın yanı sıra yeterli sermaye verilmediği takdirde buna dair kararların kabul edilemeyeceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Lahey’de afyon ekimiyle ilgili verilen kararları takip edeceği vurgulanmıştır.⁸⁶

1926 yılında Ziraat Vekâleti Müsteşarı olarak Almanya’daki ziraat enstitüleri ve Silksion isimli zirai alet ve makine şirketini tetkik etmek amacıyla gönderilmiştir.⁸⁷ 1927 yılında yeniden Avrupa’ya giden Süreyya Özek, beraberindeki heyet ile birlikte aynı yıl içinde uygulamaya konulan zirai eğitimin ıslahına dair yasal düzenleme kapsamında Avrupa’daki ziraat enstitülerini ziyaret etmiş, bilgi alışverişinde bulunmuş ve başta Almanya olmak üzere birçok ülkenin ziraat enstitüleri ve mekteplerini incelemiştir. Heyet içerisinde Özek haricinde Ziraat İşleri Genel Müdürü Ahmet Hamdi Efendi, Baytar Mektebi Âlisi Kimya müderrisi Halit Efendi ve Evkaf idaresi üyelerinden Salim Efendi bulunmuştur. Özek’in başkanlık ettiği heyetin görevleri arasında yurt dışından davet edilecek uzmanların tespiti, ilişki kurulması, Türkiye ziraatının genel özellikleri hakkında incelemeler yapacak heyetin belirlenmesi, kurulacak olan Yüksek Ziraat Mektebi ve diğer orta dereceli ziraat okulları planlarının yaptırılması, kuruluş aşamasında gerekli olan alet, edevat ve araç-gerecin temin edilmesi gibi hususlar yer almıştır.⁸⁸

Ülkede istilacı çekirgelerin kontrol altına alınmasına yönelik çabalar sürerken, komşu ülkelerle iletişim kurulmuş ve 1926’dan sonra olası çekirge istilalarını ve bunlarla nasıl başa çıkılacağını tartışmak üzere bir konferanslar düzenlenmiştir. 1926’da Uluslararası Çekirge Bürosunun kurulmasının ardından, üye ülkelerin ilk konferansı 1928’de yapılmıştır. 10 Ocak 1928 tarihinde Şam’da yapılan bu konferansa Zirai Mücadele Müdürü Şevket Efendi ve Danıştay üyesi Süreyya Özek katılmıştır.⁸⁹ 10 ila 15 gün süren toplantı yaklaşık 16 oturumla tamamlanmış ve konferans katılımcıları tarafından çekirgelere karşı ortak mücadele konusunda tartışmalar yapılmıştır.⁹⁰

⁸⁴ BCA, 30.10.00/229 539 02.

⁸⁵ BCA, 30.18.01.00/010.41.02; BCA, 030.10.01.01/011.47.08.

⁸⁶ BCA, 30.18.11/11.49.7, 19.10.1924; BCA, 30.18.11/12-63-20, 23.12.1924.

⁸⁷ BCA, 30.18.11/17.84.17, 17.01.1926.

⁸⁸ BCA, 30.18.11/25.51.1, 03.08.1927.

⁸⁹ BCA, 30.18.01.02/01.10.32.

⁹⁰ “Çekirge Kongresi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 07 Ocak 1929; “Murahhaslarımız Şam Çekirge Mücadele Kongresinden Şehrimize Döndüler”, *Hakimiyet-i Milliye*, 04 Şubat 1929.

1932 yılında Çekirge Mücadele Teşkilatı her yıl olduğu gibi yine bir kongre düzenlemeye ve çekirgelerle mücadele için ortak bir gündem oluşturmaya karar vermiştir. 20 Ocak’ta Şam’da toplanması kararlaştırılan kongreye Türkiye’yi temsilen Devlet Şurası üyesi Süreyya Özek katılmıştır. Özek, kongrenin ardından Filistin’de çekirge mücadelesini analiz etmek için gerekli adımları atmıştır.⁹¹ Aynı yılın Aralık ayında Türk hükümeti, Danıştay Üyesi ve haşere uzmanı Süreyya Özek ile Ziraat İşleri Genel Müdürü İbrahim Tevfik Bey’i çekirge mücadelesinde teknik yardım sağlamak üzere Suriye ve Lübnan’a göndermiştir. Heyet, Suriye’deki çalışmalarını tamamladıktan sonra Mısır’da tarım teknikleri ve mücadele konulu bir konferansa katılmıştır.⁹² Çekirge İstihbarat Ofisi ile yapılan anlaşmanın süresi 1933 yılında sona erdiğinden, anlaşmaya taraf olan ülkeler yeni bir anlaşma düzenlemek amacıyla bir araya gelme kararı almışlardır. Bu çerçevede, Danıştay üyesi Süreyya Özek ve Ziraat İşleri Genel Müdürü Tevfik Efendi, Türkiye’yi temsil etmek üzere Şam’a gitmiştir. Ayrıca, konferansa katılan Türk heyeti, Suriye’de devam eden mücadele hakkında bilgi edinmiştir.⁹³ 1937 yılında Almanya’da inceleme yapmak üzere Süreyya Özek’e siyasi pasaport verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁴

Bilime olan merakı, idealist karakteri ve Türk tarımına olan bağlılığı ile hayatı boyunca hizmet eden Süreyya Özek, 1960 yılında Londra’da çekirge uzmanı Dr. Uvarov⁹⁵ ile birlikte İngiltere’deki Bitki Koruma Kurumları ve laboratuvarlarını gezmiş ve bu vesileyle resmi olmayan “faydalı böcek yetiştiren” bir laboratuvarı inceleme imkânı bulmuştur. Gözlemlerinde geniş yelpazede bir koleksiyona sahip olan laboratuvarın dünyanın dört bir yanından toplanan böceklerin etüt edilmesiyle oluşturulduğunu ve faydalı böceklerin yetiştirildiğini tespit etmiştir.⁹⁶

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren başlatılan bitki sağlığını korumaya yönelik çalışmalarda ülkenin ekonomik ve teknik imkânlarının yanı sıra başka ülkelerin deneyim ve teknolojilerinden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla uluslararası kongre ve toplantılara alanında uzman olan isimlerin gönderilmesine dikkat edilmiştir. Uluslararası toplantılara katılım, Türkiye’de tarımının gelişmesi açısından büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu toplantılar, dünya çapındaki en son teknolojilerin ve kullanımın Türkiye’ye getirilmesine zemin hazırlamıştır. Süreyya Özek, bu bağlamda dikkat çeken bir figür olarak öne çıkmıştır. O hem bir devlet adamı hem de araştırmacı ve akademik kimliği vasıtasıyla ulusal ve uluslararası düzeyde bitki sağlığı alanında önemli organizasyonlarda yer almıştır. Özek, Türkiye’yi uluslararası platformlarda temsil ederek, Türk tarımına katma değer sağlamada bilgi ve deneyimlerini kazandırmıştır. Dahası önemli roller üstlenerek, bilim kurulları oluşturmuş ve uluslararası dostlukları güçlendirmiştir. Onun çabaları sayesinde, yabancıların Türkiye’ye sunduğu bilgi ve deneyimler, sonraki kuşak bilim insanları için değerli bir kaynak haline gelmiştir. Ayrıca uluslararası konferans ve organizasyonlarda aktif olarak yer alarak Türkiye’nin çıkarlarını temsil etmiş ve ülkesi adına küresel bitki sağlığı politikalarının sesinin duyulmasını sağlamıştır. Bu katılım, Türkiye’nin uluslararası bilim camiasındaki gelişiminin yanı sıra, araştırmaların yayınlanmasına ve en iyi uygulamalara erişim sağlanmasına da olanak sağlamıştır. Süreyya Özek’in eserlerinin günümüz Türkiye’sinde de hissedilmesi ve bugünkü modern bitki koruma sistemi, onun gösterdiği çalışmalara önemli ölçüde borçlu olduğumuzu göstermektedir.

⁹¹BCA, 30.18.01.02/24.81.02; “Çekirge Kongresinde Murahhasımız”, *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Ocak 1932; “Çekirge Kongresi”, *Akşam*, 17 Ocak 1932.

⁹²BCA, 30.18.01.02/32.73.03.

⁹³BCA, 30.18.01.02/40.76.03.

⁹⁴BCA, 30.18.1.2/75.41.8, 18.05.1937.

⁹⁵Dr. Uvarov, İngiltere Imperial Institut Entomology Gromwell Road Haşerat Enstitüsünde görev yapan bir haşerat uzmanıdır. Yaklaşık iki ay süreyle İzmir ve havalisindeki çekirgeler üzerinde incelemeler yapmak üzere Türkiye’ye davet edilmiştir. Turgutlu, Salihli, Demirci, Kula, Alaşehir ve Eşme’de yaptığı tetkikler sonucunda bir rapor hazırlamış ve çekirge ile mücadelede uygulanan metotların yerinde olduğunu belirtmiştir. Bk. BCA, 30.18.1.2/20.39.15, 7 Haziran 1931; “Çekirge Mütahhasısı”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1931; “Manisa Havalisinde Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 21 Ağustos 1931.

⁹⁶Süreyya Özek, “Biyolojik Mücadele Üzerindeki Görüşler”, *Böcü* 1/8, (Aralık 1964), 10.

Sonuç

Mehmed Süreyya Özek, modern Türkiye’nin entomoloji biliminin önde gelen isimlerinden biri olarak hem akademik çalışmalarında hem de entomolojik araştırmaların pratik uygulamalarında kalıcı bir etki bırakmıştır. Öğretim üyeliği, entomoloji alanındaki çığır açan araştırmaları ve devlet adamlığı ile Türk tarımına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte yalnızca bilime değil, aynı zamanda tarımsal modernleşme ve eğitim politikalarına da yön vermiştir. Özek’in mirası, akademik başarılarının ötesine uzanmıştır. O’nun oluşturduğu bilimsel gelenek, öğrencilerine yalnızca bilgi değil aynı zamanda büyük bir ilham kaynağı olmuştur. O, sadece bir bilim insanı ve “hocaların hocası” olmakla kalmamış; öğrencilerinin entomolojiye ve Türk tarımına olan vizyonlarını şekillendirerek, bu alana yönelik tutkularını pekiştirmiştir. Eleştirel düşünme ve pratik problem çözme becerilerini teşvik ederek, öğrencilere entomolojik sorunlarla başa çıkabilmek için gereken derin bilgi birikimi ve donanım kazandırmıştır. Bu bütüncül yaklaşımı, eğitim-öğretim sürecini yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik bir düzeye taşımış ve çok sayıda öğrencisinin başarılı kariyerlerine ilham vermiştir. Bu öğrencilerden birçoğu Türk tarımı ve akademisi içinde önemli mevkilerde görev almıştır.

Süreyya Özek’in eserlerinin ölümünden sonra takdir edilmesi, onun kalıcı bilimsel mirasını pekiştirmiştir. Özellikle son yıllarda, Türkiye’de sürdürülebilir tarım ve entegrasyonlu zararlı kontrolü gibi alanlara duyulan ilgi yeniden artmıştır. İklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi küresel sorunlar giderek büyürken Özek’in ortaya koyduğu ilkeler, bilimsel geçerliliğini koruyarak güncel tarımsal zorluklara ışık tutmuştur. Birçok araştırmacı, Özek’in bulgularından esinlenerek günümüzün tarımsal sorunlarına çözüm arayışlarına girmiş ve hatta onun eserlerini yeniden gözden geçirmiştir. Özek’in entomoloji alanındaki etkisi, yalnızca doğrudan katkılarıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda tarım politikalarını da derinden etkilemiştir. Gıda güvenliği ve tarımsal verimlilik alanlarında yapılan hükümet girişimlerine Özek’in görüşleri stratejik bir yön kazandırmış, bu da Türk tarımının modernizasyon sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Yüzyılın başlarında Türkiye, tarım sektöründe kapsamlı reformlar geçirirken Özek’in uzmanlığından faydalanılmıştır. Entomoloji bilimi onun araştırmaları sayesinde önemli ölçüde gelişmiş; böceklerin sınıflandırılması, davranışsal analizleri ve ekolojik rolleri gibi çok sayıda alanda bilim dünyasına katkı sağlanmıştır. Özellikle zararlılarla mücadele stratejilerine yönelik önerileri, Türk tarımındaki pratik uygulamalara ışık tutmuş ve dikkatli gözlemleri sayesinde tarımda verimliliği artırmaya yönelik bilimsel çözümler geliştirilmiştir. Özek’in alanına olan derin bağlılığı, entomolojinin tarımsal uygulamadaki rolünü güçlendirmiş ve ekosistemler ile sürdürülebilir tarım arasındaki karşılıklı bağımlılığı açıkça ortaya koymuştur. Özek, tarımda verimliliği artırırken çevresel dengeyi korumaya yönelik çözümler üretmiş ve böylece hem ekolojik hem de ekonomik sürdürülebilirliğin önemini vurgulamıştır.

Süreyya Özek’in yaşamı boyunca oluşturduğu birikim ve temellerini attığı kurumsal yapılar, gelecekteki araştırmalar için sağlam bir altyapı oluşturmuştur. Akademik araştırmalar ile pratik uygulamalar arasındaki köprüleri kurarak, entomolojiyi bir bilim dalı olarak tanınır hale getirmiş ve bu alandaki gelişmelere büyük katkı sağlamıştır. Özek’in kurduğu miras, onu devralan Türk tarımcıları tarafından bugün de yaşatılmış ve bu araştırmacılar, ülke çapındaki bilim insanlarına ilham vermeye, yenilikçi araştırmaları teşvik etmeye ve çağdaş tarımsal sorunlara çözümler sunmaya devam etmiştir. Özellikle zararlılara karşı çevre dostu stratejiler üzerine yapılan son dönemdeki araştırmalar, Özek’in daha önceki çalışmalarının temelleri üzerine inşa edilmiştir. Bu durum, Özek’in katkılarının kalıcı önemini ve etkisini açıkça göstermektedir. Onun tarımda izlediği yaklaşım, sadece dönemin ötesinde kalmamış günümüzün sürdürülebilir tarım ve ekolojik koruma gibi alanlarında da hala yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu, Özek’in bilimsel mirasının sürekliliğini ve tarım sektöründeki kalıcı etkisini ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi
Çıkar Çatışması
Finansal Destek

Dış bağımsız.
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review
Conflict of Interest
Grant Support

Externally peer-reviewed.
The author has no conflict of interest to declare.
The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri
Author Details

Nurullah Kırkpınar (Dr.)

¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İzmir, Türkiye

0000-0002-6540-9822

Kaynakça | Bibliography

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

BOA, BEO, 3655-274117.

BOA, MF.MKT. 1214/67, 1 Cemâziyel-evvel 1334/6 Mart 1916.

BOA, MF.MKT. 1214/67, 29 Rebiül-âhir 1334/5 Mart 1916.

BOA, MF.MKT. 1214-67, 9 Mart 1916.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.

BCA, 30.10.0.0.0/185.277.2, 06.08.1924.

BCA, 30.18.1.2/20.39.15, 07.06.1931.

BCA, 30.11.1.0/4.9.3, 19.03.1924.

BCA, 30.10.00/229.539.02.

BCA, 30.18.01.00/010.41.02.

BCA, 30.10.01.01/011.47.08.

BCA, 30.18.1.1/11.49.7, 19.10.1924.

BCA, 30.18.1.1/12.63.20, 23.12.1924.

BCA, 30.18.1.1/17.84.17, 17.01.1926.

BCA, 30.18.1.1/25.51.1, 03.08.1927.

BCA, 30.18.01.02/01.10.32.

BCA, 30.18.01.02/24.81.02.

BCA, 30.18.01.02/32.73.03.

BCA, 30.18.01.02/40.76.03.

BCA, 30.18.1.2/75.41.8, 18.05.1937.

Resmî Kaynaklar / Official Sources

1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları. Ankara: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1931.

Bitki Hastalık ve Zararlıları ile Biyolojik Mücadele. Antalya: Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Yayınları, 2022.

SALT Araştırma ve Arşiv Koleksiyonu. Kart Kodu: AFMSBDOC110.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC). Dönem 2, Cilt XI, Birleşim 28, (29 Aralık 1924).

TBMM ZC. Dönem 2, Cilt 19, Birleşim 12, (21 Kasım 1925).

Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi (24-27 Kasım 1965). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, 1965.

Sürelî Yayınlar / Periodical Publications

Ahenk

Akşam
 Altın Yurt
 Bitki Koruma Bülteni
 Böcü
 Cumhuriyet
 Hâkimiyeti Milliye
 Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası
 İktisadiyat Mecmuası
 Koruma
 T.C. Danıştay Kararlar Dergisi
 Tarım ve Köyişleri Dergisi
 Tarım ve Mühendislik
 Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi
 The New York Times
 Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası
 Tomurcuk
 Türk Biyoloji Dergisi
 Ulus
 Yeni Adana
 Yeni Çiftçilik
 Ziraat Dergisi
 Ziraat Dünyası.

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

- “Adana’da Zirai Vaziyet Bu Sene Çok İyidir”, *Akşam*, 26 Şubat 1934.
 “Çekirge Kongresi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Ocak 1929.
 “Çekirge Kongresi”, *Akşam*, 17 Ocak 1932.
 “Çekirge Kongresinde Murahhasımız”, *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Ocak 1932.
 “Çekirge Mücadelesi”, *İktisadiyat Mecmuası* 2/40, (8 Rebiül-âhîr 1335/1 Şubat 1917).
 “Çekirge Müttehassısı”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1931.
 “Çekirgelerin Madde-i Simya İstimaliyle İtlafı Usulleri”, *Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası* 6, (Zilkade 1336/Temmuz 1334): 405.
 “Hocamız Süreyya Özek”, *Ziraat Dergisi* 268, (Aralık 1965): 25.
 “Kim Kimdir: Süreyya Özek”, *Böcü* 1/1, (Mayıs 1964): 23.
 “Manisa Havalisinde Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 21 Ağustos 1931.
 “Memleketimizde Çekirge Mücadelesi”, *Ahenk*, 16 Mart 1916.
 “Murahhaslarımız Şam Çekirge Mücadele Kongresinden Şehrimize Döndüler”, *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1929.
 “Öğleden Sonra Meclis Müzakeratı”, *Yeni Adana*, 31 Aralık 1924.
 “Pamuk ve Portakal Hastalıklarıyla Mücadele”, *Akşam*, 27 Mart 1939.
 “Remerkable Details from American Consul on Palestine Locurt Palgue”, *The New York Times*, 21 November 1915.
 “Ziraat Mekteb-i Âlisi haşerat dersi ve laboratuvarı muallimi Mehmed Süreyya Bey tarafından çekirgelerin suret-i itlafı hakkında tanzim ve ita kılınan rapor”, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, (1331): 219-233.
 Acatay, Abdulgafur. “Türkiye’de Orman Entomolojisi ve Orman Koruması Tedrisatının Tarihçesi”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 7/2, (1957): 1-3.
 Alkan, Bekir. “Bitki Koruma Problemlerimize Kısa Bir Bakış”, *Ziraat Dergisi* 19/176-177, (Aralık-Ocak 1959): 54.
 Alkan, Bekir. “Türkiye’de Bitki Korumanın Tarihçesi, Organizasyonu ve Ekonomik Önemi Üzerine Kısa Bilgi”, *Koruma* 2/13, (Haziran 1961): 4.
 Balamir, Süleyman. *Zararlı Çekirgeler ve Mücadele Metodları*. Ankara: 1956.
 Boher. 1332-1333 *Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de Çekirgelere Karşı İcra Edilmiş Olan Mücadeleyi Mübeyyin Eserdir*. Çev. Mehmed Süreyya, Dersâdet: Matbaa-yı Osmaniyye, 1334.
 Çanakçıoğlu, Hasan. *Orman Entomolojisi (Genel Bölüm)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1989.

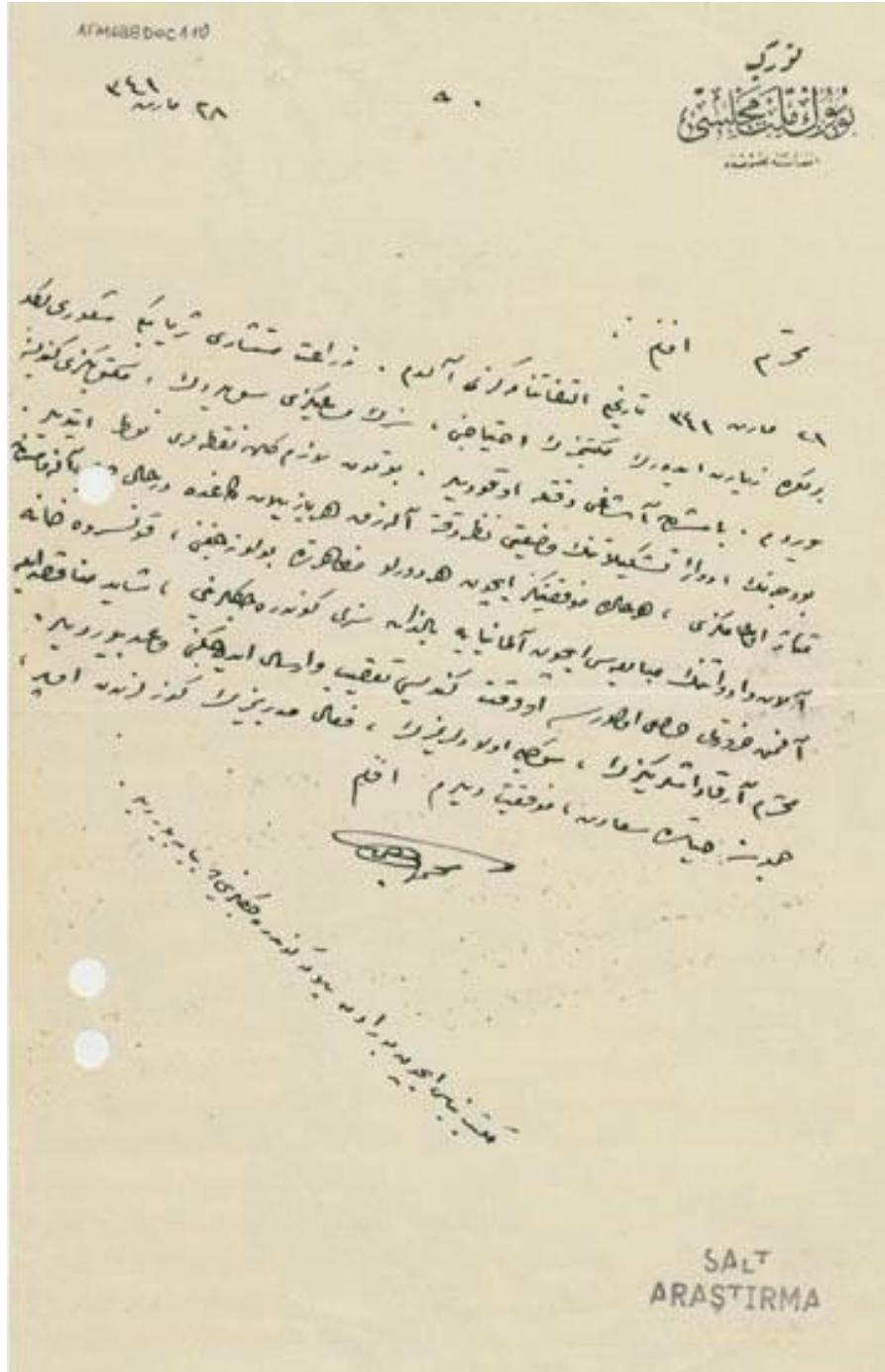
- Çeşme, Volkan. “Halkalı Ziraat Mektebi”, İstanbul Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: 2011.
- Çolak, Melek, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Bir Macar Meteorolog: Aksakallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/9, (Bahar 2009): 115-116.
- Düzgüneş, Zeliha. “Natural enemies of scale insect and their control in Turkey”, *VIIth International Congress of Plant Protection*, Paris: 21-25 September 1970.
- Erkılıç, L. ve Demirbaş, H. “Biological control of citrus insect pests in Turkey”, *CABI Reviews*, (2007): 1-6.
- Gökmen, Ertan, “Batı Anadolu’da Çekirge Felâketi (1850-1915)”, *Belleten* 74/269, (Nisan 2010): 128-134.
- Güran Tefik. 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Eren Yayınları, 1998.
- Gürkan, Suzan. “Marmara Bölgesinde Şeftalilerde Zararlı Olan Dut Kabuklu Biti (*Pseudaulacaspis pentagona* Targ.)’nın Biyo-Ekolojisi Üzerinde Araştırmalar”, *Bitki Koruma Bülteni* 22/4, (Aralık 1982): 180.
- Kansu, Akif. “Biyolojik Mücadelenin Geçmişi ve Geleceği”, *Türkiye I. Biyolojik Mücadele Kongresi Bildirileri* 12-14 Şubat (Adana: 1986): 1-23.
- Kirkpinar, Nurullah. *Türkiye’de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*. 1. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.
- Kutluk, Halil. *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*. İstanbul: Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, 1948.
- Marchal, Paul. “Avrupa’da L’entomologie applique”, *Bulten de la Société Nationale d’acclimation de France*, 43, (Janvier 1896): 201-208, 345-348, 428-440.
- Annales des épiphyties: mémoires et rapports présentés au Comité des épiphyties sur les travaux et Missions de 1912*. C 1, Paris 1913.
- Mağden, Ragıp Ziya. *Zirai Öğretimde 110 Yıl*. Ankara: Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, 1959.
- Mehmed Süreyya. “Çekirgeler Hakkında Konferans”, *İktisadiyat Mecmuası* 3, (29 Şubat 1331): 5-6.
- Mehmed Süreyya. “Çekirgeler”, *İktisadiyat Mecmuası*, (Şubat 1331): 5-6.
- Mehmed Süreyya. “Çekirgelerin Çinko Usulüyle İtlafları”, *Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası* 4, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, Kanun-ı Sani 1334): 280.
- Mete, Mehlika. *Cumhuriyet’in Ziraatçıları İyriboz Kardeşler*. İstanbul: Ege Yayıncılık, 2023.
- Nizamoglu, Ahmet. “Osmanlıdan Cumhuriyete Orman Mekteb-i Âlisi (1909-1934)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 25/2, (2024): 539.
- Öğün, Tuncay. *Kafkas Cephesinin I. Dünya Savaşındaki Lojistik Desteği*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999.
- Özek, Süreyya ve Hovasse, R. *Les ennemis des pins aux Iles des Princes*. İstanbul: Demy 8 Şirketi Mürettebiye Matbaası, 1931.
- Özek, Süreyya. “Bioloji Usulleriyle Memleketimizde Yapılmış Mücadele Üzerine Bakış”, *Böcü* 1/4, (Ağustos 1964): 25-26.
- Özek, Süreyya. “Orman Mektebi Âlisine ve Bazı Hususlara Dair Hatıralarım”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken (1857-1957)*. Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957.
- Özek, Süreyya. “Ada Çamlarına Musallat Olan Böcekler”, *Türk Biyoloji Dergisi* 3/3, (1953): 133-146.
- Özek, Süreyya. “Biyolojik Mücadele Üzerindeki Görüşler”, *Böcü* 1/8, (Aralık 1964): 10.
- Özek, Süreyya. “Bizde Haşerat Bilgisinin Gelişmesine Bir Bakış -I”, *Tomurcuk* 2/18, (1953): 6-7.
- Özek, Süreyya. “Bizde Haşerat Bilgisinin Gelişmesine Bir Bakış -II”, *Tomurcuk* 2/19, (1953): 10.
- Özek, Süreyya. “Kaybettiğimiz Kıymetler”, *Böcü*, 1/2, (Haziran 1964): 26.
- Özek, Süreyya. “Memleketimiz Dışında Yapılan Biyolojik Mücadelelere Bir Bakış”, *Böcü* 1/7, (Kasım 1964): 5-6.
- Özek, Süreyya. “Memleketimizde Beyaz Portakal Böceği ile Mücadele”, *Tomurcuk* 1/9, (Eylül 1952): 10.
- Özek, Süreyya. “Memleketimizde Biyolojik Mücadele Üzerine Bir Bakış”, *Böcü* 1/5, (Eylül 1964): 28-29.
- Özek, Süreyya. “Memleketimizde Biyolojik Mücadele Üzerine Bir Bakış”, *Böcü* 1/6, (Ekim 1964): 5-6.
- Özer, Sevilay. *Anadolu’da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkisi (1914-1945)*. 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.
- Özkan, Mümtaz ve Babaroğlu, Numan E. *Süne ve Kımıl Araştırmaları* 1, Ankara: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2022.
- Saydam, Coşkun. “Türkiye’nin İlk Bitki Hekimi ve Ülkemizde Modern Bitki Korumanın Kurucusu”, *Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi* 50, (Nisan 1990): 36.
- Schimitschek, E. “Staatsrat Profesör Süreyya Özek zum 75. Geburtstag”, *Journal of Pest Science* 33/1, (Ocak 1960): 11.
- Sezen, Kemal. *Pamuk Ziraatı*. İstanbul: İktisat Vekaleti Yayınları, 1931.
- Tezcan, Serdar-Tezcan, Fusun. *Özgeçmişleriyle Türkiye’den 650 Entomolog, Akarolog ve Nematolog*. İzmir: Türkiye Entomoloji Derneği Yayınları, 2012.
- Tunçer, Hüner. *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız -Röportaj*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1958.

Quataert, Donald. *Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım (1876-1908)*, Çev. Nilay Özok Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Uvarov, B. P. *Batı Anadolu’da Fas Çekirgesi Üzerine Ökolojik İncelemeler*. Çev. Sadrettin Erkılıç, Bursa: 1947.

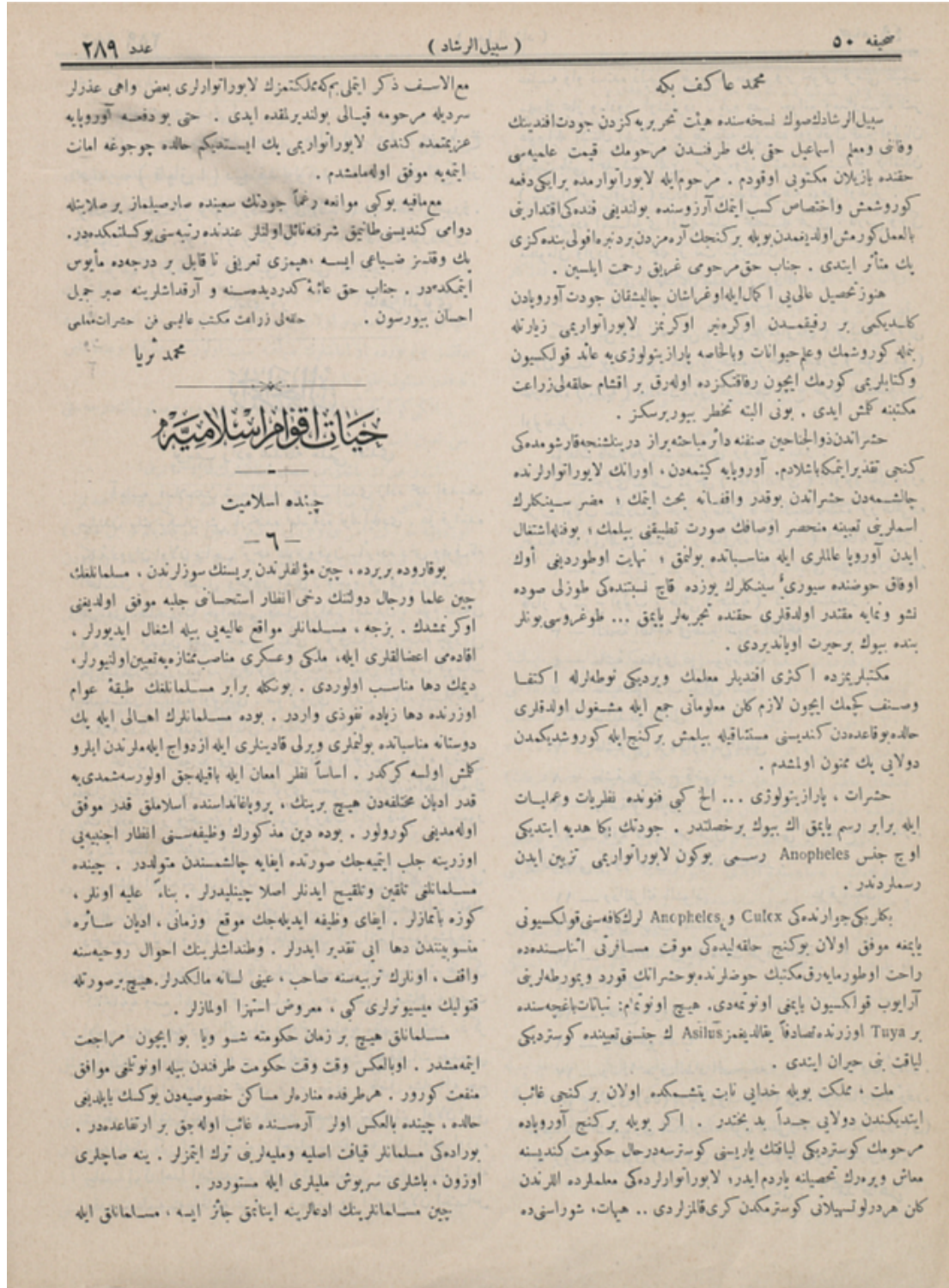

Ek | Appendix

Kaynak: SALT Araştırma ve Arşiv Koleksiyonu, Kart Kodu: AFMSBBD0C110: (28 Mart 1341)

Ek 1. Ziraat Mekteplerinin ihtiyaçları ve faaliyetleri için Ziraat Vekâleti Müsteşarı Mehmed Süreyya Özek’e gönderilen mektuba dair Türkiye Büyük Millet Meclisi antetli mektup

Kaynak: Servet-i Fünûn, 12/289, (Mart 1330): 50.

Ek 2. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Haşerat Muallimi Mehmed Süreyya Bey'in Mehmet Akif Bey'e haşereler, türleri ve mücadele yöntemleri hakkında gönderdiği yazı ("Mehmed Akif Bey'e")

Ek 3. Mehmed Süreyya Özek tarafından hazırlanan bazı eserler.

Eser Adı	Yayın Yeri ve Tarihi
Haşerat-ı Ziraiye	Ziraat Matbaası, İstanbul, 1332.
“Anadolu’da Tarla Faresi ve Domuzların Ecnası ve Tarzı İtlaflarından Bâhis Risaledir”	Teşebbüs Matbaası, İstanbul, 1333.
“Memalik-i Osmaniye’de Ahval-i Hayatiye ve Tarz-ı İtlaflarından Bahs Eder Risaledir”	Matbaa-yı Osmaniye, İstanbul 1336.
“Marmara ve Adalar Denizi Mıntıkasında Mahsûlat-ı Ziraiyeye Ziyân Yapan Böceklerle Dair Risaledir” (Ali Rıza Erten ile birlikte)	Teşebbüs Matbaası, İstanbul 1339.
“1334 Senesi İlkbaharında Haşerat-ı Ziraiye Hakkında Anadolu’da yapılan Tedkikat Hakkında Birinci Rapordur”	Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Sayı 7.
“Çekirgelerin Çinko Usulü ile Tarz-ı İtlafları”	Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Sayı 3.
“İstanbul ve Bursa Havalisinde Elma ve Armut Ağaçlarına Arız Olan Haşerat Hakkında Tedkikat”	Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Sayı 2.
“İlm-i Haşerat”	Felahat Mecmuası, Sayı 1.
“Aydın Vilayetinde Çekirge Afeti”	Felahat Mecmuası, Sayı 8, 1329.
“Çekirgeler”	Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası, Sene 1, Sayı 4 ve Sene 2, Sayı 6.
Boher, “1332-1333 Senelerinde Anadolu’da ve Suriye’de Çekirgelere Karşı İcra Edilmiş Olan Mücadeleyi Mübeyyin Eserdir” Çev. Mehmed Süreyya.	Dersaâdet, Matbaa-yı Osmaniyye, 1334.
“Arpa ve Hububat-ı Saire Tozlarından Mütevellid İhmîr-ı Huvaysali, İndifaat-ı Cildiye-i Hakkeviyenin Menşe-i Hakkında Tetkikat-ı Tecrübeviye ve Muayenat-ı Nesciye”, (Hulusi Behçet ve Avram Hodora ile birlikte)	İstanbul Seririyyatı Mecmuası, 1 Kanunisani 1339, Cilt 3, Sayı 9.
“Turkey: Crop pests.”	Int. Bull. Plant. Prot. Rome, 3 (8), 1929.
“Turkey: Crop pests during 1930”	Int. Bull. Plant. Prot. Rome, 5 (5), 1930.
“Turkey: Plant enemies observed in Anatolia during 1933”	Int. Bull. Plant. Prot. Rome, 7 (11), 1933.
“Eurygaster integriceps”	Int. Bull. Plant. Prot. Rome, 1 (7), 1930.
“Bizde haşerat bilgisinin gelişmesine bir bakış”	Tomurcuk, 2 (15), (1953a)
“Bizde haşerat bilgisinin gelişmesine bir bakış”	Tomurcuk, 2 (18), (1953b)
“Bizde haşerat bilgisinin gelişmesine bir bakış”	Tomurcuk, 2 (19), (1953c)
“Memleketimizde beyaz portakal böceği ile mücadele”	Tomurcuk, 1 (9), (1952)
“Türkiye’de haşaratla biyolojik mücadele”	Biol., 2 (4), (1952a)
“Ada çamlarına musallat olan böcekler”,	Biol., 3 (3), 1953
“Zararlı haşerelerle mücadelede biyolojik usuller”	Tomurcuk, 1 (5), (1952b)
“Hayatı mücadele usulü”	Tomurcuk, 1 (7), (1952c)
“Biyoloji usulleriyle memleketimizde yapılmış mücadele üzerine bakış”	Böcü, 1 (4), (1964a)
“Memleketimizde biyolojik mücadele üzerine bir bakış”	Böcü, 1 (5), (1964b)
“Memleketimizde biyolojik mücadele üzerine bir bakış”	Böcü, 1 (6), (1964c)
“Memleketimiz dışında yapılan biyolojik mücadelelere bir bakış”	Böcü, 1 (7), (1964d)
“Biyolojik mücadele üzerindeki görüşler”	Böcü, 1 (8), (1964e)
Les ennemis des pins aux Iles des Princes, (R. Hovasse ile birlikte)	Demy 8 Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1931.
“Çekirge Âfeti”	Cumhuriyet, 9 Mayıs 1952.
“Ziraat Tedrisat İşini Niçin Bugüne Kadar Beceremedik”	Cumhuriyet, 8 Temmuz 1954.
“Zirai kalkınmada haşerat ile mücadelenin oynadığı rol”	Cumhuriyet, 20 Kasım 1952
“Hayvan yetiştirmekte tutulan yeni yol”	Cumhuriyet, 12 Şubat 1953.

Ek 4. “Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Muallimlerinden Mehmed Süreyya (Özek) ve Ali Rıza (Erten) Beyler Tarafından Sunulan Rapor (26 Eylül 1916); (*Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası* 70-75, (31 Mayıs 1331), 20-23).

Raporun genel içeriği, Bursa mesire bahçelerinde tespit edilen hastalıklar ve haşerelerle ilgilidir. Bu çerçevede Bursa’da Ragıp Bey’in bahçesinde Çekirge semtinde ve ayrıca Bursa Ziraat Mektebi bahçelerinde yürütülen incelemeler sonucunda çeşitli haşere ve hastalıklara rastlanmıştır. Söz konusu hastalık ve haşereler şu şekilde sıralanabilir:

1. Eingis Pyri: Elma, armut ve ayva yapraklarında görülen beyaz leke hastalığıdır. Bu hastalığın tedavisi amacıyla %1 oranında sabun ve %1 oranında petrol içeren bir karışım, tulumba makinesi aracılığıyla bitkilerin alt kısımlarına uygulanmalıdır. Son olarak, polivosfarin kullanılarak hastalığın tedavi edilmesi mümkündür.
2. Tenuipalpus glabis
3. Ectromycus talaris

Yukarıda belirtilen iki hastalığın, Ziraat Mektebi'nde yetiştirilen elma ve armutların yapraklarına bulaştığı gözlemlenmiştir. Bu hastalıklar, bahçedeki ağaçların ciddi şekilde zarar görmesine sebep olmuştur.

4. Eriocompa imacina: Bu haşerenin larvası, ayva, kiraz ve şeftali gibi meyvelerin yapraklarını tahrip etmektedir. Bu zararlıdan kurtulmak için Arap sabunu-petrol karışımı ya da tütün-arap sabunu karışımı uygulanması önerilmektedir.
5. Aspidiotus astreaformis:
6. Diaspir pyricola
7. Carpocapsa pomonella: Elma ve armutların çürümesine ve zarar görmesine neden olan bir haşeretir. Bu haşereyle mücadele için, dökülmüş meyvelerin toplanarak uzaklaştırılması gerekmektedir.
8. Spharopsidees–Diplodia griffoni sace: Söz konusu meyveler etrafında görülen leke ve çatlaklara yol açan bir mantar türüdür.
9. Gymnosperongium sebina (Diek) voint (Memeli Pas): Armut yapraklarında görülen bir mantar hastalığıdır. Eğer bu hastalık ağacın tamamına sirayet etmişse, hastalıklı bölümün altından kesilmesi ve kesilen kısmın yakılması gerekmektedir; aksi takdirde yeni hastalıklar ortaya çıkabilir. %50 su ve %50 nibritle karıştırılarak bir paçavra veya fırça ile hastalıklı dallara sürüldükten sonra, bu dallara reçineli keten yağı ile bahçıvan macunu uygulanmalıdır.

Bu iki meyve türü olan elma ve armut üzerindeki haşerelerden kurtulmanın yolu, polisvolfur adı verilen ilacın hazırlanmasının ardından, bahar döneminde ilacın soğuk haldeyken ağacın her tarafına fırça ile uygulanmasıdır.”